

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tina Vučak

Mentorica: asist. dr. Maruša Pušnik

Somentor: asist. Ilija Tomanić Trivundža

**REPREZENTACIJE HRVATOV IN SLOVENCEV V SLOVENSKIH
DNEVNIKI**

Primer dogodka 13. septembra 2006

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a TIJA VUČAK, z vpisno številko 21017866,
rojen/-a 25.5.1982 v kraju LJUBLJANA, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
REPREZENTACIJE HRVATOV IN SLOVENCEV V SLOVENSkih
DNEVNIKH Primer dogodka 13. septembra 2006

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 7.1.2008

Podpis avtorja/-ice: Vučak Tina

REPREZENTACIJE HRVATOV IN SLOVENCEV V SLOVENSKIH DNEVNIKI Primer dogodka 13. septembra 2006

Diplomsko delo se ukvarja z reprezentacijami Hrvatov in Slovencev v izbranih slovenskih medijih. Avtorica želi pokazati, da množični mediji ustvarjajo diskurz, ki »nas« predstavlja pozitivno, »druge«, v tem primeru Hrvate, pa negativno oziroma jih celo demonizira in prikazuje kot sovražnike. Avtorica v svoji nalogi izhaja iz konstruktivistične predpostavke, da nič ni dano samo po sebi, temveč se oblikuje v času in prostoru. Pri tem se osredotoči na medijske konstrukcije realnosti in nacionalno identiteto opredeli kot konstrukt, ki dobiva pomene šele skozi diskurz, slednjega pa razume kot mehanizem za reprodukcijo ideologij, ki deluje prek jezika in oblikuje ideje, predstave in miselne modele posameznika. V prvem delu naloge avtorica predstavi teoretične pojme ideologije, identitete, nacionalizma, medijske konstrukcije realnosti, medijskega diskurza, s čimer hoče osvetliti pojme za nadaljnje razumevanje diskurzivne analize, ki jo avtorica izvede, da bi prek lingvistične analize teksta prikazala reprezentacije Slovencev in Hrvatov. Osredotoči se na novinarske prispevke izbranih slovenskih medijev, ki so vezani na specifičen dogodek leta 2006 ob slovensko hrvaški meji. Analiza pokaže, da v izbranih slovenskih tiskanih medijih prevladujejo negativne reprezentacije Hrvatov in Hrvaške ter pozitivne reprezentacije Slovencev in Slovenije.

Ključne besede: Slovenci, Hrvati, nacionalna identiteta, medijska reprezentacija, analiza diskurza.

REPRESENTATIONS OF CROATIANS AND SLOVENIANS IN SLOVENIAN DAILY NEWSPAPERS The Case of Event happened on 13. September 2006

The study examines the representations of Croats and Slovenians in selected Slovenian media. The author tries to indicate that mass media are creating such a discourse that represents "us" in a positive way and "them", in this case Croats, in a negative way or even demonize "them" and present them as "our" enemies. The author proceeds from constructivist supposition that all things are created in time and space, and are not given by itself. She focuses on media constructions of reality and national identity, which she defines as construct that gets the meaning through discourse, by which she means mechanism that reproduces ideologies and works through language to create ideas, presentations and mind models of individuals. In first part of her study the author introduces the theoretical concepts of ideology, identity, nationalism; media construction of reality, media discourse by which she tries to enlighten these concepts for further understanding of discourse analysis that author carries out at the end. Through linguistic analysis she tries to show the representations of Slovenians and Croats. The author concentrates on articles from the selected Slovene media about specific event that took place in a year 2006 on a border between Slovenia and Croatia. The results indicate that negative representations about Croats and positive about Slovenian predominate in the Slovene media.

Key words: Slovenians, Croats, national identity, media representation, discourse analysis.

KAZALO

1. UVOD	5
2. TEORETIČNA IZHODIŠČA	7
2.1 IDEOLOGIJE IN KONSTRUKCIJA IDENTITET	7
2.1.1 Prenos ideologij prek diskurza	11
2.1.2 Nacionalizem.....	12
2.1.2.1 <i>Nastanek držav, narodov in nacionalne zavesti</i>	15
2.1.2.1.1 Narod, nacija	17
2.1.2.2 <i>Konstrukcija »nas« prek »drugih«</i>	20
2.2 MNOŽIČNI MEDIJI.....	23
2.2.1 Medijska konstrukcija realnosti.....	23
2.2.2 Posledice delovanja množičnih medijev	26
2.2.2.1 <i>Medijska naracija in kolektivni spomin ter njuna vloga pri oblikovanju nacionalne identitete in nacionalnega prostora -domovine</i>	26
2.2.2.2 <i>Nadzor nad medijskim diskurzom in vpliv na mentalne modele</i> ...	31
2.2.2.3 <i>Medijski diskurz in omejevanje od drugih</i>	35
2.3 IZNAJDBA SLOVENSTVA IN RAST NACIONALNE ZAVESTI.....	36
2.3.1 <i>Od programa Zedinjene Slovenije do ideje o osamosvojitvi Slovenije</i>	36
2.3.2 <i>Mediji in kreiranje slovenske identitete ter omejevanje od »Balkana«</i> .	38
2.4 SLOVENSKO – HRVAŠKI ODNOSI: PRIMER KOPENSKKE MEJE	42
2.4.1 <i>Južna kopenska meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško</i>	42
3. REPREZENTACIJA HRVATOV IN SLOVENCEV V SLOVENSKIH TISKANIH MEDIJIH- PRIMER INCIDENTOV NA MEJI OB REKI MURI - DISKURZIVNA ANALIZA	45
3.1 VZOREC IN METODA ANALIZE.....	46
3.2 ANALIZA IZBRANIH NOVINARSKIH PRISPEVKOV	47
3.3 DISKUSIJA: Kaj je vzrok negativnih reprezentacij Hrvatov?	59
4. ZAKLJUČEK	62
5. LITERATURA IN VIRI	64

*Vsak aspekt našega življenja temelji na ideoloških osnovah,
ki jih se producirane in reproducirane skozi javne tekste in govore,
ki jih ustvarjajo ali posredujejo množični mediji
(Fowler, Golding, Hall v Van Dijk 1995: 28).*

1. UVOD

Živimo v svetu, ki se nam zdi samoumeven. To je svet, urejen z nešteto predpisi in normami, ki jih vsakodnevno upoštevamo, vendar se o njih ne sprašujemo. Ena takšnih samoumevnih stvari je tudi, da imamo nacionalno identiteto, da se torej prepoznamo za Slovence, Slovenko in, da okoli nas obstaja neka meja, ki nas ločuje od tistih, ki niso Slovenci. Težimo k ločevanju »nas« od »drugih«, težimo pa tudi k temu, da bi bili od »drugih« boljši, naprednejši. Ločevanje po narodnosti se celo vzpodbuja na lepotnih tekmovanjih, na Evrosongu in raznih drugih mednarodnih tekmovanjih, kjer posamezne države zastopa določen posameznik, bistvo pa je v zmagi države, nacije, ne v posamezniku. Zanima me, kaj ljudi vodi do tega, da sovražijo tujce, ki jih sploh ne poznajo in zakaj toliko nastrojenosti do sosednje Hrvaške in Hrvatov. Včasih smo si rekli »bratje in sestre« sedaj pa se zdi, kot bi si bili najhujši sovražniki.

Vse se začne pri nacionalizmu, oblikovanju nacionalnih držav in medijskem diskurzu, ki ima moč širiti nacionalistične ideje, oblikovati dogodke, ustvarjati sovražnike in mobilizirati ljudi. Z različnimi ideološkimi mehanizmi/ tehnikami (tehniko izključitve drugega, dehumanizacije nasprotnika, demonizacije tujcev) mediji ustvarjajo kategoriji »Slovenci« in »Ne-Slovenci«, kamor sodijo vsi, ki niso del »naše skupine«, tudi Hrvatov. Mediji ne zrcalijo realnosti, pač pa jo sami ustvarjajo. Ustvarjajo neko svojo resnico, ki se prenaša na uporabnike medijev. Zanima me torej, kakšne reprezentacije Slovencev in Hrvatov so podane v slovenskih medijih, kar je glavni namen moje diplomske naloge – raziskati vlogo medijev v procesih konstruiranja Slovencev kot skupine »mi« in Hrvatov kot skupine »drugi«. Za metodo raziskovanja uporabim diskurzivno analizo, kot osrednji dogodek pa si izberem dogodek na slovensko hrvaški meji Hotiza-Sveti Martin septembra 2006.

Temeljne teze diplomske naloge so:

- Slovensko dnevno časopisje v primeru dogodkov ob meji negativno reprezentira Hrvaško in Hrvate, ki jih demonizira z veliko pridevnikov z negativno konotacijo in prikazuje kot sovražnike in krivce za incidente ob meji.
- Podoba Slovencev v slovenskem dnevnem časopisju je kljub zapletom ob meji pozitivna, saj so prikazani kot razumni in željni mirne rešitve spora, tisti, ki samo branijo svojo domovino.
- Slovenski tiskani dnevni mediji v primeru poročanja o dogodkih ob Muri uporabljajo vojaški diskurz, kar ustvarja vzdušje izrednih razmer.

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

V diplomski nalogi želim preučiti medijske reprezentacije Slovencev in Hrvatov v slovenskih tiskanih medijih pri čemer si pomagam s konstruktivistično teorijo, ki pravi, da nič ni dano samo po sebi, pač pa se oblikuje v času in prostoru. Nacionalna identiteta je tako samo konstrukt, ki pomene dobiva skozi diskurze, ki osmišljajo in razlagajo svet. Diskurz razumem kot zbirko pomenov, metafor, reprezentacij, zgodb, stavkov, ki opredeljujejo nek dogodek in ga osvetlijo na poseben način (glej Burr v Pušnik 1999:798). V svoji nalogi se omejim na diskurz v smislu jezikovnih besedil, diskurz kot skupina izjav o določeni temi v nekem zgodovinskem trenutku (Faucault v Luthar, Zei in Hardt 2004: 45), čeprav so pomemben del diskurza tudi slikovne podobe, kot so fotografije, slike, skice.

2.1 IDEOLOGIJE IN KONSTRUKCIJA IDENTITET

Ideologija je zbir skupnih verjetij neke skupine oziroma princip na podlagi katerega si razlagamo svet na splošno (religiozne ideologije) in posamezne dimenzije družbenega in ekonomskega sveta (konzervativizem, kapitalizem) (glej Van Dijk 1998: 68, 135). Ideologija svet spremeni v naravni svet, na nas pa učinkuje tako, da pozabimo, da je bil svet skozi zgodovino vedno skonstruiran in si ga ne znamo predstavljati drugače, kot sveta nacionalnih držav, ko ga poznamo prek zemljevida sveta. Članom skupine zapoveduje, kaj je zaželeno in kaj ne, kdo smo, kdo spada v skupino »mi«, za katero veljajo pozitivne karakteristike in kdo v skupino »drugi«, ki jo opredeljujejo negativne lastnosti (polarizirana reprezentacija »nas« in »njih«), za kaj se zavzemamo, kakšne vrednote, potrebe in cilje imamo ter kakšne odnose imamo z drugimi skupinami (glej Van Dijk 1998: 68-69). Ideologija določa identiteto skupine in njene interese na podlagi omenjenih kategorij, s katerimi si organiziramo družbeno življenje, da čim bolj zadostimo našim potrebam in interesom. Ker so posamezniki člani več skupin, imajo več različnih identitet in zato tudi več različnih ideologij, ki usmerjajo njihovo delovanje znotraj skupin.

Eagleton (glej Billig 2004: 15) ideologije pojmuje kot vzorce verjetja in praks, ki družbene ureditve naredijo naravne in neizogibne. To bi lahko ponazorili s primerom vsakodnevnega plačevanja davkov, kar smo sprejeli za samoumevno in neizogibno,

nekaj, kar se ne da spremeniti. Praprotnik (1999: 51) ideologijo pojmuje kot »konkretno stanje zavesti določene socialne skupine« in nadalje ugotavlja, da je tako kot mišljenje neločljiva od jezikovne dejavnosti oz. jezika. Škiljan (v Praprotnik 1999: 51) temu dodaja še, da je ideologija »kolektivni fenomen in pridobiva kolektivni značaj izključno skozi medosebno komunikacijo«. »Človek si z jezikom prilašča svet okoli sebe in tudi sebe, naše lastne biografije oz. identitete so konstrukcije, ki si jih sami kreiramo s pomočjo jezika in si tako z njegovo pomočjo prisvajamo realnost« (Pušnik 1999: 797). Prek jezika poteka produkcija idej, predstav in zavesti. Besede in govor skozi generacije prenašajo predstave, ideje, mišljenja, verjetja, odnose, razmerja moči, skratka vse, kar je del človekovega življenja.

Ideologija vedno deluje po principu dihotomije. Bahtin (v Praprotnik 1999: 52) pravi, da »/v/ resnici nikoli ne izgovarjamo besede in ne slišimo besede, ampak slišimo resnico ali laž, dobro ali zlo, pomembno ali nepomembno, prijetno ali neprijetno«.

Ideologija v modernem svetu ustvarja logičen red, hegemonijo in svet spreminja v zbir samoumevnih, naravnih pojavov. Definicij ideologije je ogromno, vse pa na nek način povejo to, da nam je nekaj vcepljeno v glavo, kar vodi naše razmišljanje, kar svet okoli nas naredi samoumevnega in zaradi česar se o vsakodnevnih stvareh, tudi nepravičnostih ne sprašujemo, jih vzamemo za stvar usode in se z njimi sprijaznimo. Gre za odnose moči, ki vodijo zdravorazumske načine razmišljanja.

Ideologija prek vsakodnevnega vsestranskega učinkovanja na posameznika oblikuje tudi posameznikovo identiteto, ki jo Huntington (glej 2004: 21–22) opredeli kot posameznikov ali skupinski občutek samega sebe (oziroma samih sebe). To je produkt samozavedanja, da imamo določene lastnosti, ki nas ločujejo od drugih posameznikov. Z rojstvom dobimo ime, spol, starše in državljanstvo, kar lahko postane del naše identitete šele, ko se iz dojenčka razvijemo v odraslo osebo, ki se zaveda samega sebe. Identitete so pomembne zato, ker oblikujejo vedenje ljudi, saj se vedno skušamo obnašati v skladu s tistim, za kar se imamo (glej Huntington 2004: 21–22). Identiteto nekateri avtorji (Bhavnani in Phoenix, Shotter in Gergen v Billig 2004: 60) pojmujejo kot kratkoročni opis načinov govorjenja, ki jih uporabljamo pri opisovanju samih sebe in skupnosti. Način govorjenja je v tem primeru ideološki diskurz, ki se razvija v vsakodnevem življenju, pod vplivom okolice, zato je identiteta poleg načina govorjenja tudi način življenja. Stuart Hall (glej Pušnik 1999: 797) o identiteti govori kot o konstrukt, kot procesu identifikacije, ki ni nikoli končan, saj se

vsaka identiteta vedno znova vzpostavlja. Identiteta je vedno konstrukt, saj je določena pod pritiskom družbe, da se opredelimo kaj smo, kar lahko ugotovimo šele v interakciji z drugimi (glej Huntington 2004: 22–23). Identiteta je tako družbeni produkt, saj to, kako drugi vidijo posameznika ali skupino vpliva na samodefiniranje posameznika ali skupine. Benedict Anderson (v Huntington 2004: 22–23) je identiteto opisal kot nekakšno »zamišljeno sebstvo«, to, kar mi mislimo, da smo in kar si želimo biti, iz tega nadalje izpelje še idejo naroda kot »zamišljene skupnosti«.

Veliko je tudi zunanjih vplivov na posameznika, ki sooblikujejo njegovo identiteto. Zunanji viri določanja identitet so politični vodje, avtoritete, saj vladajoči velikokrat ljudem pripisujejo rasne in druge identitete. Značilnost identitete je tudi, da variira glede na situacijo, glede na ljudi s katerimi smo v kontaktu (glej Huntington 2004: 24). V določenih situacijah poudarjamo aspekte svoje identitete, ki nas povezuje z osebo, s katero smo v interakciji, v drugih pa se hočemo od nekoga distancirati in poudarjamo drugačne značilnosti (ortodoksno religijo, etničnost, jezik, kulturo).

Zanimivo je tudi, da »jaz« in »ti« postaneva »mi-dva«, ko se pojavijo »oni«, kar pomeni, da je lahko identiteta zelo ozek ali zelo širok pojem (glej Huntington 2004: 24). V zvezi s tem Huntington (2004: 24) navaja arabski rek, ki pravi: »'Moj brat in jaz proti našim sorodnikom, mi in naši sorodniki proti svetu'«. Z globalizacijo, razvojem tehnologije in komunikacije ljudje vsak dan lahko stopajo v kontakt z ljudmi po svetu, drugačnih kultur, s čimer se naše identitete širijo in preoblikujejo, nacionalno identiteto lahko na primer zamenja evropska identiteta.

Identiteta je tako defenzivna kot tudi ofenzivna kategorija, saj jo na eni strani dojemamo kot nekaj »stalnega, pričujočega, kot nekakšno posest, ki jo velja braniti, kot nekaj nedotakljivega, kar je treba paziti pred posegom zlih sil, anonimnih kartelov« (Gauß 2001: 57), torej navznoter deluje kot moč vztrajanja, stabilnosti, na drugi strani pa »povsod izsledi dozdevno tuje ter ga označuje za ogrožanje« (Gauß 2001: 58) ter tako navzven razmejuje, izključuje, oddaljuje, postavlja pregrade in zaklepa. S takim delovanjem pa si uspe človek v nepredvidljivem svetu navznoter zgraditi gotovost in stanovitnost.

Subjekt si identiteto pridobi s procesom diferenciacije, s tem ko začne razlikovati sebe od okolja (glej Coward, Ellis v Praprotnik 1999: 36–37). Proces konstitucije identitete vedno obsega izključevanje in vzpostavljanje nasilne hierarhije med poloma, ki tako nastaneta (črno-belo, moški-ženska) (glej Praprotnik 1999: 56).

Ideološki moment pri konstituciji identitete se pojavi z razlikovanjem med označenimi in neoznačenimi pojmi oziroma nevtralnimi pojmi, saj prve smatramo kot dopolnilo in označevalec drugih, ki so »nevtralni« (primer: moški).

Vsi imamo več identitet, ki se vztrajno prepletajo odvisno od družbenih odnosov v katere vstopamo in kakšno vlogo zavzemamo. Vendar pa identiteta ni kar nekaj, kar bi z jasnega neba priletelo v nas in tam obstalo (glej Gauß 2001: 59), vse identitete v nas so se nekako oblikovale oz. so jih drugi oblikovali za nas, tudi nacionalna. Skrbno je postavljena v vsakega od nas, kjer čaka na svojo hrano, nacionalistični diskurz, saj se tako ohranja ali celo krepi. Ljudje zaradi lažjega načina življenja sprejemamo vloge, ki so nam dane, se z njimi sprijaznimo in v okviru njih delujemo. Nadrejenim, tistim na oblasti, podeljujemo »simbolne mandate«, ki pa niso realne lastnosti in usposobljenosti vladajočih, ampak samo namišljene (glej Praprotnik 1999: 19).

Ideologija konstruira fiksirane odnose in položaje, v katerih se posamezniki kažejo okolju in tako reprezentirajo sami sebe in svojo identiteto (glej Coward, Ellis v Praprotnik 1999: 42). Posameznika skuša ideologija prepričati, da nam vedno stoji nasproti, nas nenehno opazuje in gleda, da vidi za nami in je torej vse okrog nas, nas nadzoruje in ve tudi, česar mi sami ne vemo. Ideološki mehanizem nam ponudi neko umišljeno slepo polje, ki ga ne vidimo, obvelja pa kot stvar sama, ki nam je tako odtujena, da je ne dojemamo kot skonstruirano in umetno ustvarjeno resničnost, čemur Bonitzer (glej Praprotnik 1999: 38–39) pravi »potujitveni učinek«. Ideološke izjave so pogosto producirane, za njihovo reprodukcijo pa je najpomembneje, da so izjavljene, ne pa tudi, da so resnične (glej Praprotnik 1999: 38). Bolj kot vsebina je pomemben sam akt izjavljanja. Fromm (glej Praprotnik 1999: 21) ideološkim mehanizmom, ki ustvarjajo identitete pravi »ideološke berglje«, ki ljudem pomagajo najti istovetnost s samim seboj in družbo, med njih pa uvršča: narod, religijo, razred in poklic.

Pojav iskanja in opredeljevanja identitet ni od nekdaj zanimalo teoretikov na tem področju. Včasih so bile družbene vloge preprostejše, saj življenjski tempo ni bil tako hiter, ljudje so živeli v manjših skupnostih in vsak posameznik je vedel, kaj je njegova vloga. Vladala je hierarhija družbenih vlog, vendar so si tako lajšali vsakodnevna opravila. Danes ima vsak od nas veliko več družbenih vlog, ki so manj določene, ni porazdeljenosti vlog glede na spol, s tem pa imamo občutek samozadostnosti. »Moč institucionalnega in ustaljenega reda«, ki je v tradicionalnih

družbah stalno pritiskala na posameznika, je v večji meri izginila (Južnič v Praprotnik 1999: 30). Človek v iskanju pripadnosti neki skupini išče svojo identiteto, ki mu jo v sodobni družbi ponuja tudi nacionalizem. Posameznik z rojstvom pridobi državljanstvo, z odraščanjem pa ideološki mehanizmi gradijo njegovo nacionalno identiteto in pripadnost naciji.

2.1.1 Prenos ideologij prek diskurza

Ideologije se prenašajo in ustvarjajo v družbi z najrazličnejšimi oblikami komuniciranja, torej prek ustnega sporočanja, prek tekstov, z neverbalnim komuniciranjem in prek semiotičnih sporočil (slike, filmi, fotografije ...). Eden glavnih načinov uporabe ideologije v smislu njene reprodukcije pa je diskurz (Van Dijk 1998: 72, 186, 191). Ideologija se realizira v konkretnih jezikovnih uporabah (glej Škiljan v Praprotnik 1999: 52), čemur rečemo diskurz. Po Burrovi (glej Pušnik 1999: 798) je diskurz zbirka pomenov, metafor, reprezentacij, podob, zgodb, stavkov, ki skupaj opredeljujejo nek dogodek in ga osvetlijo na poseben način. Fairclough (glej 2005: 124) je diskurz opredelil kot različne načine reprezentacij sveta, kar obsega procese, odnose in strukture materialnega sveta, mentalne svetove misli, občutkov, verjetij in družbeni svet. Prek diskurza se prenaša ideologija vladajočega sloja, ki si svet na subtilen način želijo urediti po svoje. Za reprodukcijo nacionalizma in konstrukcijo identitete prek medijev je poleg vsebine pomembna tudi diskurzivna praksa, ki služi legitimaciji in vključevanju nacionalizma v družbo. Foucault (glej Praprotnik 1999: 14–15) ugotavlja, da individuum ne stoji nasproti oblasti, temveč je eden njenih primarnih učinkov. »Individuum prenaša oblast, ki ga je proizvedla« (Foucault v Kurnik 1997: 943). Oblast torej skonstruira individuum, ustvari subjekt, potem pa je ta hkrati tudi nosilec oblasti oziroma mu v glavo vcepi, da je svoboden in da ima možnost odločanja. Diskurzi namreč sistematično formirajo objekte, o katerih govorijo (glej Foucault v Kurnik 1997: 936)¹. Relacija subjekt objekt, ki daje formo neki znanosti in vednosti, ne izhaja iz človekove narave pač pa je posledica dominacije, tipa oblasti v določenem času in prostoru. Integralni del diskurza je oblast, zato je po

---

¹ Analiza diskurza psihopatologije v Foucaultovi *Zgodovini norosti*, je pokazala, da je norost, ki jo dojemamo kot nekaj, kar objektivno obstaja, samo produkt diskurza, nekakšna igra pravil, ki v danem obdobju omogoči nastanek objektov (Kurnik 1997: 936). Zgodovino in spreminjanje norosti jemljemo kot zgodovino razvoja spoznavanja te objektivne danosti, vendar pa se je objekt norosti ves čas spreminjal. Enako Foucault pravi za diskurze o prestopništvu ali delikvenci in seksualnosti, ki so tudi samo proizvod moderne oblasti.

Foucaultovem mnenju (glej Kurnik 1997: 938) proučevanje diskurza kot dogodka enako razkrivanju temeljnih vzorcev oblasti² v določeni družbi. Oblast reproducira vednost prek ideologij, torej lahko rečemo, da ni oblastnega razmerja, ne da bi se vzpostavilo neko polje vednosti in tudi ne vednosti, ki ne bi bila povezana z oblastnimi razmerji.

Oblast iz tistega, kar si podredi, pridobiva znanje (ob čemer je oboje nujno misliti skupaj; ni podrejanja brez pridobivanja vednosti in ni vednosti brez podrejanja), ki se nato vpiše v norme, ki ločujejo med normalnim in anormalnim, omogočajo izključitev tistega, kar ni v skladu s temi normami, okoli katerih se hierarhizira posameznike. Te norme, ki nastajajo v modernih institucijah oblasti, pa v obliki objektivnih spoznanj krožijo in cirkulirajo po celotni družbi (Kurnik 1997: 949).

Te norme ponotranjimo in se po njih ravnamo, kar nam daje vedeti, da ni nič dano samo po sebi ali naravno, objektivno, temveč je realnost posledica bojev v družbi. Kot pravi Van Dijk (glej v Praprotnik 1999: 61) diskurzi v medijih niso samo nedolžne jezikovne rabe, pač pa lahko diktirajo oblikovanje socialne kognicije, vzpostavljajo mnenja, pristope in predsodke.³ Nacionalizma se priučimo s socializacijo, diskurz pa služi njegovi ideološki produkciji in reprodukciji.

2.1.2 Nacionalizem

Nacionalizem je ena izmed sodobnih ideologij oz. sistem prepričanj, za katerega Anthony Smith (glej 2005: 15) ugotavlja, da izvira iz 19. stoletja in je zato dokaj sodoben termin. V njegovih začetkih so ga uporabljali bolj v teološkem smislu,

---

² »/Oblast ni niti institucija, niti struktura, niti določena moč (sposobnost), ki je dana nekaterim. Oblast je ime, ki se pripíše kompleksni strateško situaciji v dani družbi« (Foucault v Kurnik 1997: 941). Foucault nov tip oblasti v današnji družbi poimenuje disciplonarna oblast, ki se skoncentrira na telo, individuum, ki je nenehno hierarhično nadzorovan, se ga popravlja in v njem oblikuje vednost, kontinuirano in anonimno (glej Foucault v Kurnik 1997: 945). Oblast nam da občutek, da je vsepovsod okoli nas, vendar ne vemo od kod nas gleda. Nenehno se namreč ponujamo opazovanju oblasti, ki nas preverja u bolnišničnih in psihiatričnih ustanovah, prek šolskega sistema ali nadzora policije in drugih »varovalnih« organov.

³ Problem pa lahko predstavljajo tudi drugačna branja medijskih tekstov, od branja, ki povsem legitimira prebrano, pa do nasprotnega učinka, ko uporabniki medijev zanikajo prebrano in ničemur ne verjamejo (desenziviteta).

da so določeni narodi od boga izbrani in imajo zato več privilegijev. Religija je v javnem, družabnem in privatnem življenju v začetku 20. stoletja v Zahodni Evropi začela izgubljati na svoji moči, vplivu in narodi (najprej Nemci, Britanci in Francozi) so se pričeli določati v smislu prednikov, jezika in kulture (glej Huntington 2004: 15–16). Iz avtoritarnega režima je večina držav ob koncu 20. stoletja prešla na demokratičnega, ki je deloval po principu volje državljanov, zato je bilo treba določiti nacionalno identiteto, kdo je državljan in kdo ne. Kot družbenopolitično gibanje, nacionalizem poudarja kulturno zasnovo in zato poglobitev v kulturo naroda, ponovno odkrivanje zgodovine, oživljanje ljudskega jezika, ohranjanje književnosti, glasbe in umetnosti, s čimer Smith (glej 2005: 16–17) opozarja, da se nacionalistično gibanje ni začelo kot nek spopad ali protest, pač pa s pojavom knjižnih združenj, zgodovinskih raziskovanj, skratka na ravni umetnosti in književnosti.

Nacionalizem je »ideološko gibanje za doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki po mnenju nekaterih njenih članov tvorijo dejanski ali potencialni »narod«« (Smith 2005: 19). Vse nacionalistične ideologije imajo skupne tri splošne cilje: identiteta, enotnost, in avtonomija, različne stopnje teh konceptov pa usmerjajo politike držav v različne smeri in ustvarjajo različne vrste nacionalizmov (glej Smith 2005: 48).

Po Andersonu (v Smith 2005: 103) je nacionalizem oblika diskurza, nekakšna pripoved, ki temelji na »tiskovnih skupnostih«, ki berejo časopise in knjige. Hobsbawm (v Smith 2005: 105) o nacionalizmu govori v okviru »izumljenih tradicij« v Evropi po letu 1830 naprej, ko se izumlja nacionalna zgodovina, mitologija in simbolika. To počnejo »kulturni inženirji za potrebe spolitiziranih in mobiliziranih sodobnih množic, seveda zelo premišljeno pod nadzorom vladajoče družbene elite, ki želi nadzirati pasivne množice (glej Hobsbawm v Smith: 105). Pomembno je, da je to delovanje kontinuirano, da se torej nenehno opozarja na kolektivna lastna imena, jezikovne kode, etnične pokrajine, obenem pa nas skuša nacionalna ideologija prepričati tudi v to, da se je naša kulturna identiteta vedno znova pojavljala, skozi različna obdobja in včasih celo na različnih kontinentih. Intelektualci in voditelji skupnosti zato vedno znova odkrivajo avtentično zgodovino in oživljajo preteklost, se sklicujejo na usodo, ločujejo pristno od neavtentičnega, lastno od tujega, torej reinterpretirajo pomene iz preteklosti (glej Hobsbawm v Smith: 109).

Po Kedouricu (glej Smith 2005: 36) so temeljne predpostavke nacionalizma sledeče:

- da je svet razdeljen na narode, od katerih ima vsak svoj značaj, zgodovino in usodo,
- da je samo narod vir politične moči⁴,
- da je lojalnost narodu najpomembnejša,
- da mora posameznik, če hoče biti svoboden, pripadati nekemu narodu,
- da narod zahteva samoizražanje in avtonomijo,
- da v svetu avtonomnih narodov vlada svetovni mir in pravičnost.

Billig (v Smith 2005: 12) govori o vsakdanjem »banalnem« nacionalizmu, ki je vkoreninjen v družbo, v strukturo naših življenj in je tako vsenavzoč, po drugi strani pa »komaj viden, kot nerazvite zastave«. Nacionalizem je zanj način razmišljanja o svetu, v katerem živimo, kako si zamišljamo nas, druge in domovino (glej Billig 2004: 10). To je internacionalna ideologija, ki s svojimi diskurzi hegemonije narode, nacionalne identitete in nacionalne teritorije opredeljuje kot nekaj naravnega in samoumevnega.

Griffin (v Pajnik, Kuzmanić 2005: 63) nacionalizem pojmuje kot ideologijo, katere gonilna sila je čut pripadanja in služenja nacionalni skupnosti, narodu, ki mu pripiše posebno kulturno identiteto in ga loči od drugih narodov ter mu določi posebno mesto v zgodovinskem procesu.

V zadnjem stoletju je nacionalizem dobil različne druge pomene, saj ga uporabljamo v smislu formiranja in rasti narodov, kot občutek o pripadnosti narodu, ko govorimo o nacionalnem jeziku in simboliki, družbenih in političnih nacionalnih gibanjih; hkrati pa je to tudi nacionalna ideologija (glej Smith 2005: 15).

Lastnost nacionalizma v poznem 20. stoletju demokratičnih držav je, da kombinira posebno, določeno z univerzalnim, saj na eni strani težimo k odnosom in povezavam prek svojih meja, po drugi strani pa jih zapiramo (glej Billig 2004: 82). Upoštevamo univerzalna pravila in zakone, pa vendar govorimo v svojem interesu, nad vsemi narodi pa vlada sociologija nacij, katere avtoriteto morajo vsi upoštevati, saj ta producira dežele v katerih živimo, »nas« in »njih« umešča najprej na »naš« poseben prostor, potem pa še univerzalen skupen prostor, v katerem smo vsi povezani (glej Billig 2004: 83). Posledično se dogaja to, da vodilni v državi ne govorijo samo v imenu svoje nacije, ampak tudi v imenu drugih, v imenu nas vseh. Kot zamišljena

---

⁴ iz česar sledi legitimacija političnih odločitev in vrednot

nacija lahko obstajamo le med drugimi nacijami, nacionalna identiteta pa se tudi pokaže v internacionalnem kontekstu, saj tudi »drugi« določajo nas, mi jih vidimo kot čisto nasprotje, pa vendar so nam zelo podobni.

Nacionalizem kot ideologija reproducira »naš« svet v okviru sveta nacionalnih držav v katerem živimo kot državljani ene od teh nacionalnih držav (glej Billig 2004: 15). Kljub današnji multikulturni družbi in mednarodni povezanosti držav pa znotraj držav nacionalizem ne dopušča zahtev različnosti kultur, kar je odvisno tudi od upornosti skupine dominantni kulturi.

V zadnjih letih 20. stoletja se z globalno ekonomijo in globalnimi korporacijami pojavi trend denacionalizma, ko se države transnacionalno povezujejo v različne koalicije in se zavzemajo za različne reforme na globalni ravni (človekove pravice, pravice žensk, skrb za okolje, razminiranje ...) (glej Huntington 2004: 14). Ljudje so se včasih v službo vozili v sosednji kraj, dandanes pa se vozijo v drugo državo, s čimer države postajajo binacionalne, multinacionalne, kozmopolitanske.

Nacionalizem vedno govori z glasom razuma in hegemonije, deluje kot nekaj samoumevnega, nekaj tukaj že od nekdanj.

2.1.2.1 Nastanek držav, narodov in nacionalne zavesti

Nacionalne države so po Hobsbawmu v Evropi začele nastajati v modernem času, drugi zgodovinarji (Seton-Watson in Johnson) nastanek nacionalnih držav in patriotskih čustev postavljajo v 17. stoletje, nekateri (Kedourie) pa celo v 18. stoletje (glej Billig 2004: 19). Pojav nacionalnih držav v Evropi je bil rezultat stoletnih vojn, prek katerih so države gradile nacionalno zavest svojih ljudi (glej Huntington 2004:15–16). Vojne so ustvarile države, s tem pa posledično tudi nacije, saj kot pravi zgodovinar Howard (glej Huntington 2004: 28–29), še nobena samozavedna skupnost v zgodovini ni postala neodvisna brez oboroženega spopada ali vsaj grožnje z njim. Ljudje so nacionalno zavest pridobivali z bojevanjem, z željo po diferenciaciji od drugih.

Kot ugotavlja Hroch (glej 1995: 65) do narodnih gibanj pride zaradi položaja podrejenosti določenih subjektov, ki želijo preseči to podrejenost⁵. Hroch (1995: 65) govori o samo-determinaciji določenih etničnih skupnosti, kot politični aktivnosti ali

---

⁵ kar pa ni v interesu vladajoče elite, ki želi moč in nadzor obdržati zase

delu procesa zgodovinskih sprememb političnega in družbenega gibanja v 19. stoletju. Takšna nacionalna gibanja so bila organiziran način »oblikovanja« narodov, kot jih poznamo danes, nacionalizem kot stanje misli, pa je bil samo ena izmed pojavnih oblik nacionalnih in regionalnih identitet, ki so nastajale z nacionalističnimi gibanji.

Evropa 19. stoletja je štela 7 nacionalnih držav (Anglija, Francija, Španija, Švedska, Danska, Portugalska in Nizozemska), ki so jim vladale etnično homogene elite z visoko razvito nacionalno kulturo in literarnim jezikom (Hroch 1995: 65). Podobno je veljalo za nemško in italijansko elito, ki sta bili etnično homogeni z visoko razvito kulturo, nista pa imeli svoje nacionalne države. Poleg omenjenih vladajočih, pa na območju Evrope v tistem času lahko govorimo še o več kot dvajsetih nedominantnih etničnih skupinah, ki niso imele svojega vladajočega sloja, kulturne tradicije, niti svojega literarnega jezika. Znotraj teh nedominantnih etničnih skupin so se našli posamezniki, ki so opozarjali na svojo etničnost in so v njej videli potencial za nastanek svojega naroda (glej Hroch 1995: 66). Pomembne za nastanek narodov v 19. stoletju so bile torej tudi elite izobražencev, kulturnikov in umetnikov, ki so sestavljale narodne programe in svoje politične načrte predstavljale prek čitalnic, taborov in kulturnih društev ter tako med ljudstvo širile svoje narodnobudilne ideje.

Giddens (glej Billig 2004: 20) nacionalno državo opredeli kot zbir institucionalnih oblik vladavine, s katerimi se ohranja monopol nad teritorijem, določenim z mejami. Vsaka država je namreč omejena z mejami, ki jo ločujejo od sosednjih držav in diferencirajo od drugih nacij. Praprotnik (glej 1999: 63) meje označi za iluzorne, saj smo vsi pravzaprav na istem odru, z mejami pa se hočemo na neracionalnih argumentih ločevati od drugih, od tujcev. »Ideološki mehanizem nacionalne identitete potemtakem namerno vzpostavlja in reproducira mejo, saj z vzpostavljanjem meje reproducira videz naroda kot naravnega fenomena« (Jackson in Penrose v Praprotnik 1999: 72). Reprodukcijska meja med »nami« in »onimi« namreč vzpostavlja koncepcijo mistične vezi med ljudmi in samim teritorijem.

»Čas nacionalizmov«, kot današnji čas poimenuje Sandra Bašić (glej 1994: 913), je čas, v katerem je pomembna moč posamezne države v primerjavi z drugo, saj se prek te definira istost oziroma drugačnost. Svoje ozemlje so si države pridobile z osvajanjem, zato Guibernau (glej 1996: 58) moč države smatra kot zmožnost obvarovanja mej pred interesi drugih nacionalnih držav z monopolom nasilja. To je politična moč države, ki ima v 20. stoletju ključno vlogo tudi v internacionalnih

odnosih. Nacionalne države pridobijo na pomembnosti s tem ko postanejo del večjega svetovno organiziranega sistema nacionalnih držav, zmožnost za vojno pa je tista lastnost države, ki pokaže kakšna je njena moč tudi čez njene meje (glej Guibernau 1996: 58).

Moč nacionalne države nad državljani se dnevno kaže v pobiranju davkov, z določanjem pravic in dolžnosti državljanov, z moderno tehnologijo država vrši nadzor nad državljani in jih klasificira glede na spol, zdravje, vero, starost, ter je tako vse bolj prisotna v vsakodnevnem življenju ljudi. Moč države nad državljani se kaže tudi v mišljenju državljanov, da s kolektivno voljo usmerjajo državne geste, vendar je to zgolj eden izmed mehanizmov upravljanja z državljani. Moderna država nadzira tudi množične medije in izobraževalni sistem, ki sta bistvena v reprodukciji in oblikovanju kulture ter pomembna člena v homogenizaciji državne populacije (glej Guibernau 1996: 58).

Nacionalna država je na nek način samo fikcija in jo je treba jemati kot idealni tip države, saj je večina držav po svetu nacionalno in etnično heterogenih, po Connorju (glej Pajnik in Kuzmanić 2005: 45–46) je samo 12 od 132 držav, ki jih je preučeval dokaj etnično in kulturno homogenih in bi bile upravičene do tega naziva. Problem se torej pojavi pri besedni zvezi nacionalna država, saj nobena država ni sestavljena iz povsem homogenega prebivalstva, ki bi se istovetili z eno narodnostjo. Vsaka država je sestavljena iz različnih narodnosti, med katerimi ponavadi prevladuje ena, tista prava, tista, ki si jo država želi ohranjati in za to uporablja številna sredstva ideologije, ksenofobije, nacionalizma, da bi se torej ohranjal večinski narod, ki naj bi veljal za boljšega, avtohtonega in tam že od nekdaj.

2.1.2.1.1 Narod, nacija⁶

Benedict Anderson (glej 1998: 14–16) antropološko opredeli narod kot zamišljeno politično skupnost, v smislu notranje omejenosti in suverenosti. Vseh pripadnikov istega naroda nikoli ne spoznamo, jih ne srečamo, niti ne slišimo za njih, vendar imamo vseeno predstavo o povezanosti v neko skupnost. Narod je zanj skupnost v kateri vladata neenakost in izkoriščanje, vendar po drugi strani tudi globoko tovarištvo in bratstvo, saj pripadnike istega naroda med seboj vežejo neke

---

⁶ Slovenski jezik pozna dva prevoda angleške besede *The Nation*, to sta nacija in narod. To je slovenska posebnost in hkrati težava pri prevajanju, saj se je včasih težko opredeliti ali gre za nacijo ali narod. Iz slovenskega naroda naj bi se namreč oblikovala nacija, ki pomeni narod z lastno državo.

omejene »skrčene predstave novejša zgodovine (komaj kaj več kot dvestoletne)«, zaradi katerih so pripravljene celo ubijati in umirati (Anderson 1998: 14). V moderni dobi lahko torej govorimo o zamišljenih skupnostih, ki se ena od druge ločujejo po svojem kolektivnem spominu o pomembnih nacionalnih dogodkih, svojem jeziku, tradiciji, kulturi, torej elementih, ki so skupni samo članom »mi-skupine« (glej Bašič 1994: 913). Kdo vzpostavi narod kot politično tvorbo

Narod opredeljuje nacionalistični diskurz, mu dodeljuje neko vsebino in ga tako naredi avtentičnega, s tem pa legitimira v vsakdanjem življenju (glej Praprotnik 1999: 59). V ideološkem diskurzu je »narod občutena in doživeta skupnost, vedenjska in v enaki meri domišljajska kategorija in od pripadnikov zahteva določena dejanja« (Smith 2005: 21). Koncept naroda Smith (glej 2005: 21) še malo bolj izpili, ko pravi da je narod »poimenovana človeška skupnost, ki naseljuje domovino in ima skupne mite, skupno zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane«. Nadalje še pravi, da je narod tudi oblika javne kulture in politične simbolike in politizirane množične kulture odprte vsem članom skupnosti oz. državljanom nacionalne države, ki poskuša svoje člane pripraviti do tega, da se zavedajo svoje kulturne enotnosti in nacionalne zgodovine (glej Smith 2005: 21). Državljan naj bi težili h krepitvi nacionalne individualnosti s pomočjo izobraževalnega sistema in temu namenjenih ustanov ter z ljudskim jezikom, običaji in umetnostjo na javnih in politiziranih srečanjih (prazniki, slovesnosti) (glej Smith 2005: 49–50). Cilj nacionalizma je, da državljan »ljubijo svoj narod, spoštujejo zakone in branijo svojo domovino« (Smith 2005: 51).

Kristeva (glej Billig 2004: 137) pa narod utemeljuje na sodobnem človeku kot fragmentirani, disorientirani osebi s krizo vrednotnega sistema, krizo identitete, ki zato zavetje išče v okviru mita narodov, ljudstev in religije, ki vsakemu posamezniku nudi psihično varnost.

Gellner (glej Anderson 1998: 15) pravi, da »nacionalizem izumlja narode, kjer jih ni« in narod opredeli kot neko umetno tvorbo, nekaj izmišljenega, potvarjanega, ustvarjenega ter mu poišče neko uporabno zgodovino, ki jo nato plasira med ljudi, da jo ti vzamejo za svojo.

»Pripadnost narodu je pogojena predvsem z vzajemno identifikacijo posameznika in skupnosti« pri čemer pa se »zlahka izpostavi vprašanje, kdo je po svojem poreklu, jeziku, kulturi ipd. pravi pripadnik skupnosti, kdo je vključljiv in kdo nesprejemljiv« (Smith 2005: 221). Gre torej za identifikacijo z neko skupnostjo. »Pri

naciji pa je kriterij za vključevanje formalen in ga je mogoče pravno normirati«, saj status pripadnika posameznik dobi ne glede na prej omenjene osebne značilnosti, temelji le na državljskih pravicah, ki so posamezniku podeljene in objektivizirane, ne glede na to ali se identificira z državo ali ne« (Smith 2005: 221). Hribar (glej 2004: 194) govori o naciji kot narodu z lastno državo. Najprej se oblikuje ljudstvo, ki temelji na ustni kulturi, ljudskih pesmih, nato pa se ljudstvo lahko preoblikuje v narod s pisno kulturo in narodno zavestjo.

Kljub številnim teoretskim opredelitvam naroda se v svoji nalogi opredelim za najbolj konsenzualno izmed njih in narod obravnavam kot kompleksen pojav, ki ga ne moremo omejiti samo na političen, kulturni ali etničen pojav; to je preplet vsega omenjenega: »obstoje narodov ni resnica, ki smo jo ljudje odkrili, ampak konceptualizacija sveta, ki smo ga ustvarili« (Jackson, Penrose v Praprotnik 1999: 62). Bolj kot nacija v smislu naroda z lastno državo, me zanima narod kot etnična struktura, ki sicer naseljuje neko domovino in občuti pripadnost skupnosti, je torej nekakšna domišljajska kategorija, kot jo pojmuje tudi Smith (2005).

2.1.2.1.1 Pripadnost narodu: nacionalni simboli in rituali

Zavest o tem, da pripadamo neki skupnosti, je ustvarjena prek simbolov in ponavljanja ritualov, ki posamezniku kot delu naroda dajejo občutek povezanosti in enotnosti.

Narodna simbolika vključuje razpoznavne narodne znake, kot na primer kolektivna imena, ki so izbrana ali vzeta iz preteklosti in izražajo narodovo posebnost in junaštvo, pripadniki pa jo sprejemajo z naklonjenostjo in se čutijo med seboj usodno povezani. Nacionalizem prebivalcem neke države ponuja enotno zgodovino, na temelju te pa skupno zastavo, himno, prestolnico, nacionalno valuto, meje, muzeje, spomenike, praznike ... (glej Smith 2005: 17–18). Poleg vseh simbolov, ki jih mora vsak državljan poznati, nacionalizem poudarja tudi lepote domovine in pokrajine. Nacionalizem povzdiguje čudovite hribe, gore, reke, ki pa so velikokrat tudi v narodovih simbolih, saj izražajo veličastnost in lepoto narave, ki jo je treba občudovati (glej Smith 2005: 47).

Simboli imajo pomen le za tiste, ki jih prepoznajo, zaradi česar služijo tudi razlikovanju »članov« od »nečlanov«. Kot znaki ne predstavljajo samo sami sebe ali nekaj drugega, pač pa imajo moč vzbuditi čustva in spomine (glej Guibernau 1996:

81–82) Vedno znova morajo biti reinterperirani in celo na novo ustvarjeni, zato jim nacionalizem vedno znova vliva svežih kontekstov ter jih povezuje z zgodovino in tradicijo.

Prek simbolov in ritualov posameznik čuti neverjetno intenziteto občutka identifikacije z entiteto, narodom. Ob priložnostih, ko se zberejo predstavniki iste kulture jih navdahne še sposobnost udejestvovati se herojskih ali barbarskih dejanj zavoljo varovanja ali drugih interesov svojega naroda (glej Guibernau 1996: 83).

2.1.2.2 Konstrukcija »nas« prek »drugih«

Nacionalizem je ideologija, ki »nam«, torej prvi osebi množine, govori, kdo smo in razlaga tudi, kdo so »oni« – tretja oseba množine, nikoli pa ne moremo obstajati »mi« brez »njih« (glej Billig 2004: 78). Zamišljena nacionalna skupnost si mora zamišljati tudi tujce, katerih prava definicija se je, pravi Kristeva (glej Billig 2004: 79-82), pojavila z nastankom nacionalnih držav. V moderni dobi je tujec tisti, ki ne pripada državi v kateri živimo »mi«, je torej tisti, ki ima drugačno nacionalnost. Tujec tudi poseduje lastnosti, ki jih mi zanikamo o sebi in jih projiciramo na druge. Ljudje delujejo znotraj skupin etnocentristično in po teoriji socialne identitete vedno diskriminirajo druge skupine, saj morajo v primerjavi z njimi biti boljši⁷.

Identiteta zahteva razlikovanje, to pa zahteva primerjanje »naše« in »njihove« skupine – v čem se razlikujemo, iz česar sledi ocenjevanje in na koncu skupinski egocentrizem povečuje svojo skupino. Ker druga skupina razmišlja na enak način, skupini pričneta tekmovati, da bi vsaka upravičila svoje pozitivne ocene samih sebe. O nasprotniku se ustvarijo stereotipi⁸ ali skupna, kulturna pojmovanja določenih skupin, skupina druge demonizira in v njih vidi sovražnike, ki jih na nek način

---

⁷ Potreba po samozavesti posameznika vodi v verjetje, da je njegova skupina vedno boljša kot druge skupine, smisel samega sebe pa raste in pada z uspešnostjo skupine, s katero se identificira, vedno pa morajo obstajati drugi, tisti izločeni iz skupine, ki tudi osmišljajo posameznika (glej Huntington 2004: 25–26).

⁸ Stereotipi so načini ločevanja »nas« od »drugih«, s katerimi si gradimo svojo že tako unikatno identiteto (glej Billig 2004: 81), sebe definiramo kot standard, kot normalno, nezaznamovano skupino, zato pa so deviacije »drugih« toliko bolj očitne (glej Quattrone v Billig 2004: 81) Vendar pa stereotipi niso nujno slabi. O določenih narodih imamo namreč tudi dobro mnenje in jim želimo biti podobni, se trudimo imeti dobre meddržavne odnose in ne zaostrojemo razmer. Odvisni so od razmer med državami, saj nenadne krize in zaostrovanja razmer hitro lahko ustvarijo ostro nastrojene stereotipe o narodih, s katerimi je država v sporu, najpogosteje pa so ti stereotipi vzeti iz starejših kulturnih mitov (glej Billig 2004: 81).

potrebuje, saj sta sovraštvo in nasilje del človeškega nagona (glej Huntington 2004: 26).

To pojasnjuje konflikte v človeški družbi, vendar je treba vedeti, da so sovražniki vedno tisti blizu nas, tisti, ki so nam zelo podobni, a jih osebno ne poznamo. Tujec je nekdo samo dokler je anonimnež, torej posameznik, ki ga ne poznamo. Ko anonimneža spoznamo v realnosti in je to konkretna oseba, takoj izgubi status sovražnika, saj sovražnik lahko nastopa samo »kot javni sovražnik, kot imaginarni sovražnik imaginarne skupnosti« (Praprotnik 1999: 64)

Prek konstrukcije drugih se torej konstruiramo tudi »mi«, ki se od »drugih« želimo razlikovati po določeni kulturi, načinu razmišljanja, delovanja, ki je značilen samo za nas, za druge, za našimi mejami pa ne, vendar samo za to, ker so nečlani, ker so drugi. Naša kultura in zgodovina sta posebni in po tem se navidezno razlikujemo od drugih, ki pa imajo na nas prav isti pogled kot mi na njih in se prav tako želijo od nas razlikovati z ustvarjanjem svojih posebnih značilnosti. Gre za dihotomiizacijo nas in drugih, v kateri smo mi neproblematična skupina, ki se skuša braniti pred vsiljivimi »drugimi«. Tako kot si mi ustvarjamo neke druge, pa smo tudi mi nekomu drugi »in spoznamo, da smo samo drugi med drugimi«, kot bi rekel Gadamer (v Pajnik in Kuzmanič 2005: 41)

Zaničevanju posameznika drugih ljudi zaradi njihove drugačnosti pravimo ksenofobija, ki je neke vrste psihološka bojazen in lahko služi v politične namene (glej Pajnik, Kuzmanič 2005: 43). Druge vidijo takšni ljudje kot nečlane njihove skupine in jih tudi ne želijo sprejeti v svojo skupino, pomenijo jim grožnjo za njihov družbeni položaj, saj se bojijo, da jim bodo zavzeli službe, razlogi pa so lahko celo bolj iracionalni, na primer, da bodo zavzeli njihovo deželo. Tujce, imigrante lahko ksenofobija kot politično sredstvo prikaže kot grešne kozle, ki so odgovorni za raznovrstne probleme, ki se pojavljajo v skupnosti, kjer živijo.

Beseda tujec torej ne pomeni nič dobrega. Tujca opredeljujejo pridevniki: neznan, tuj, nerazumljen⁹. Tujci, ljudje druge narodnosti, drugačnega jezika, kulture so največkrat oklicani za zločince in prav »oni« se največkrat pojavljajo kot krivci v črnih kronikah (glej Gauß 2001: 146). Zločin je danes že, da si tujec, zato mu »sploh

---

⁹ Biti tuj in iz tega izpeljana beseda tujec ima v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1998) tri pomene: »1. kdor je iz tuje dežele, tuje jezikovne skupnosti.. // pripadnik tuje države 2. tuj, neznan človek .. // tuj človek, ki ni seznanjen z okoljem 3. tuj, nerazumljen človek«

ne bo treba počenjati nobenih zločinov več, kar on sam bo zločin in dejstvo, da še vedno nekaznovano biva med nami, bo dokaz za to« (Gauß 2001: 148).

Ksenofobija ali strah pred »drugimi«, državni uradniki in politiki pogosto izrabljajo kot sredstvo za zastraševanje svojega ljudstva in druge narode označujejo kot sovražnike, ter tako krepijo in homogenizirajo svojega. V političnem smislu ksenofobija Drugega označi kot sovražnika na čisto neracionalni podlagi, čemur bi lahko rekli da zamistificira družbeno realnost in nekaj, česar ni, prikaže, kot da je, in v nas vceplja iluzijo, da je to realnost (glej Pajnik, Kuzmanić 2005: 36–39)

Tudi Heidegger (glej Pajnik in Kuzmanić 2005: 37–39) je v svoji filozofiji človeško eksistenco vedno povezoval z obstojem »drugega«, ki ga nacionalizem prikazuje kot sovražnika, to pa je v zgodovini vedno vodilo v uničenje, saj je bilo treba sovražnika onesposobiti, da nam ne bi škodil on. Na čelo države je zato treba postaviti človeka z avtoriteto, s katerim se ljudje lahko identificirajo, ta pa bo aktiviral te množice podložnih ljudi, ki bodo šli za državne cilje v vojne, vzbujal v njih sovraštvo do drugih, kar bo mobiliziralo in organiziralo ljudi, da bodo družno začutili odpor do drugačnih »drugih«. Če torej vladajočim uspe ustvariti občutek strahu do »drugega«, se ustrašimo, da smo ogroženi, kar nas notranje poveže med seboj - tehnika ohranjanja »nas« nasproti »njim«.

Ko je nacija že zamišljena, jo je treba samo še oblikovati, prilagoditi in transformirati. Ljudem se vcepi strah in sovraštvo do »drugih«, kar se kaže v rasizmu in pretiranem patriotizmu (glej Anderson 1998: 157). Prek ideologiziranja mitov preteklosti in zgodovinskega spomina, dnevnopolitične razlage dogodkov lahko prerasejo v konfliktno situacijo. Od tujcev oziroma »skupine-oni« se ločujemo po tem, da so oni preprosto drugačni in bi ogrožali našo čistost. Prek konstrukcije drugačnosti oz. drugega si ustvarjamo nekakšne »univerzalne sovražnike« (Bauman v Bašič 1994: 913)¹⁰.

Mediji in politiki so skupaj ustvarili ideološki konstrukt o »drugih«, da so za vse negativne pojave v družbi krivi »oni« (glej Van Dijk 1995: 37). S tem hočejo zavarovati svoje privilegije in prek medijev plasirajo ksenofobijo, etnocentrizem in

---

¹⁰ Bašičeva (glej 1994: 914) v svojem članku *Čas nacionalizmov* predstavi tudi primer Marie-Calude Taranger, ki je na seminarju *Etnično-verski nacionalistični konflikti in komuniciranje* v Piranu, prikazala svoje ugotovitve, da obstaja stereotipizirana podoba muslimanske skupnosti v francoskih občilih in da torej televizijska naracija ustvarja enodimenzionalne podobe določene skupnosti predvsem s poudarjanjem različnih lokalnih konfliktov.

rasizem. Grešne kozle najdemo vedno v »drugih«, ki so od »drugod« in so »drugačni«.

Ksenofobija je tako lahko del politične akcije, celo sredstvo za doseg političnih ciljev, učinkuje pa tako, da spremeni percepcijo realnosti in ponudi samo zreducirano sliko sveta. Da bi se ustvarila moč nad drugimi skupinami, jih je treba najprej stigmatizirati, jih česa obdolžiti in jih označiti za sovražnike, strah pa je potem posledica tega organiziranega sovraštva proti drugim. Z uporabo tradicionalnih vzorcev demoniziranja drugačnega, neznanega, druge skupine ločimo od svoje in tujce preganjamo tja, od koder so prišli – za navidezno črto, ki dobro ločuje od slabega, ki pa je v primeru nacionalnih držav tudi meja, ki narode ločuje med sabo. Nacionalne države si tako umetno ustvarjajo prijatelje in sovražnike in nekateri politiki celo sami priznajo, da v svojih izjavah spodbujajo nacionalno sovraštvo: »Mislim, da je v naših uradnih izjavah *veliko spodbujanja, razpihovanja nacionalne mržnje*« (Poudarila T.V.: Rupel 1992: 20).

2.2 MNOŽIČNI MEDIJI

2.2.1 Medijska konstrukcija realnosti

Mediji nas danes obkrožajo vsepovsod in so, kot pravijo Gačnik, Meršlavič in Zavrl (glej 1999: 609), prevladujoč element javnega diskurza. Vsak dan nas zalagajo z najrazličnejšimi informacijami z vsega sveta, ki jih selekcionirajo na tiste z visoko novičarsko vrednostjo in tiste z majhno novičarsko vrednostjo, tako da tiste »nepomembne« nikoli ne pridejo do nas. Pravzaprav ni dogodka, če o tem ne poročajo mediji.

Schultz (v Erjavec 1998: 48) trdi, da v medijih obstajajo različne interpretacije realnosti, da torej ne obstaja neka splošna objektivnost ter predstavi novičarske kriterije, ki so »hipoteze realnosti, ki jo konstruirajo novinarji«: status, nasilje, pomembnost, identifikacija, konsonantnost in dinamičnost. Bolj podrobno kot Schultz novičarske dejavnike razdeli Kepplinger (glej Erjavec 1998: 49): prostorska bližina, politična bližina, gospodarska bližina, kulturna bližina, položaj naroda, položaj pokrajine, institucionalni vpliv, osebni vpliv, prominentnost, personalizacija, polemičnost, agresivnost, demonstrativnost, presenečenje, obseg, dejanska

uporabnost/uspeh, možna uporabnost/uspeh, dejanska škoda/neuspeh, povezava z drugimi temami, pomembnost teme in podatkovnost.

Poleg novičarskih dejavnikov, ki so lahko zelo relativni pa na izbiro novic vplivajo še želje in potrebe občinstva, prostorska ali časovna omejitve novinarskega prispevka, razpoložljivost novic, politika medija, pritiski založnika ali lastnika medija, oglaševalci, novičarski splet¹¹ in konkurenca med mediji (Erjavec 1998: 51–52).

Mediji informacije najprej zbirajo, potem selekcionirajo, nato pa sporočilo še oblikujejo, dogodke interpretirajo, dodajo jim smisel, pomen, vrednost, s tem pa ustvarjajo neko novo realnost, čemur rečemo medijska konstrukcija realnosti, kar pa ni enako konstrukciji medijske realnosti¹², na kar opozarja Ines Drame (glej 1992: 849).

Medijska konstrukcija realnosti zadeva učinkovanje medijskih vsebin na posameznikovo percepcijo družbene realnosti, saj se mediji vpletajo v posameznikove procese interpretacij, ustvarjajo tipizacije in oblikujejo posameznikov pogled na svet, s čimer »utrjujejo kohezivnost vsakdanjega sveta in so zato na temeljni način funkcionalni za obstoj in delovanje družbe« (Drame 1992: 857). Tudi družbena konstrukcija realnosti (Berger, Luckmann 1966) dandanes poteka prek množičnih medijev, ki oblikujejo stališča, mnenja in vrednote naslovnikov, zato avtorji Gačnik, Merslavič in Zavrl (glej 1999: 609–610) družbeno in medijsko konstrukcijo realnosti kar enačijo, saj so mediji prevladujoč del javnega prostora. Mediji konstruirajo našo realnost in to, kako dojemamo svet, je odvisno od tega, kar izvemo v medijih, saj ti oblikujejo naše predstave in posledično dejanja.

Mediji predstavljajo reprezentacije sveta in prek različnih diskurzov širijo zdravorazumske poglede na svet. Koncept reprezentacije povzemam po Stuartu Hallu (glej Luthar, Zei in Hardt ur. 2004: 35), ki ponudi koncept reprezentacije v smislu povezave pomena in jezika s kulturo. Reprezentacija torej proizvaja pomen prek jezika, »je raba jezika za izražanje nečesa smiselnega oziroma smiselna

---

¹¹ Kombinacija vesti, poročil, analiz, komentarjev, reportaž, glos, intervjujev, novinarskih zgodb, ki je odvisna od ciljnega občinstva in filozofije posameznega medija (glej Erjavec 1998: 52).

¹² V primeru konstrukcije medijske realnosti gre za medijsko realnost kot »del družbene realnosti, kot spleta objektivnih, simbolnih in subjektivnih realnosti kot realnosti, ki izhaja(jo) iz sveta vsakdanjega življenja« (Drame 1992: 850) hkrati pa je to posebna realnost, ki je odvisna od njenih nosilcev (ljudje, ki vstopajo v to realnost kot viri informacij, novinarji in naslovniki), ki oblikujejo pomene. Novinar je na primer postavljen v središče medijske realnosti, vendar prehaja tudi v druge realnosti in realnost vsakdanjega življenja (glej Drame 1992: 850–851).

predstavitev sveta drugim ljudem« (Hall v Luthar, Zei in Hardt 2004: 35). Pripadniki iste kulture imamo podobne konceptualne zemljevide in jezikovne znake podobno interpretiramo ter tako s pomočjo sistema reprezentacij konstruiramo in utrjujemo pomene. Hall (glej Luthar, Zei in Hardt 2004: 45) predstavi 3 pristope k teoriji reprezentacij:

- reflekten pristop, ki pravi, da je pomen vsebovan v dejanskem dogodku, predmetu, osebi, torej samo odseva svet;
- intencionalni pristop, ki bistvo vidi v posamezniku, ki besedam določa pomen in
- konstruktivistični pristop, ki pomene besed povezuje z uporabo sistema reprezentacijskih sistemov (konceptov in znakov).

Foucaulta (glej Luthar, Zei in Hardt 2004: 64) je ideja reprezentacije vodila dlje, saj ga je poleg proizvodnje pomena zanimala še proizvodnja vednosti prek jezika, kar je poimenoval diskurz ali skupino izjav o določeni temi v nekem zgodovinskem trenutku. Po Foucaultu (1972) vse dobi svoj smisel šele prek diskurza. Ko začne tisk o nečem poročati, postane to nek »koncept«, »model«, »matrica«. Mediji postavijo nek okvir znotraj katerega se poroča o določenem dogodku, torej na kakšen način se bo poročalo, kaj se bo poročalo in kdaj (glej Anderson 1998: 93). Pogosto predstavijo samo en zorni kot dogodka, ki ga predstavijo kot edinega možnega in razumnega. Svet mediji razlagajo z zdravorazumskimi reprezentacijami in jezikom, kot na primer »Vsi vemo«, kar naturalizira dominanten pogled na svet in pripomore k ohranjanju tega (glej Connell v Erjavec 2001: 702). Da je novica zanimiva »mora biti personalizirana, govoriti mora o posameznikih; je dramatična, vsebuje konflikt in je nasilna; je akcija, je dogodek; je deviantna, nenavadna novost; je povezana z vprašanji, ki že tako ali tako prevladujejo v medijih« (Jamieson in Campbell v Gačnik, Merslavič in Zavrl (1999: 613). Lahko bi rekli, da je to skoraj čisto nasprotje od ideala novinarske profesije, ki naj bi zagotavljala resnične¹³, objektivne podatke, novinar pa naj bi bil čim bolj pravičen, preudaren in resnicoljuben (glej Poler 1989: 1579).

---

¹³ Ljudje so navajeni v obliki novinarskih sporočil sprejemati resnične podatke, kar lahko vodi v pravo zmešnjavo, če novinar besedilo izrabi v drugačne namene, kar je lahko za mnoge usodna šala: v Italiji leta 1989 sta novinarja v radijski eter sporočila, da maturitetnih izpitov ne bo in naj dijaki pridejo po spričevala, ti pa so novico vzeli resno in se prenehali učiti (glej Poler 1989: 1582).

Objektivnega poročanja ni, vedno gre za neko interpretacijo realnosti, s čimer se ta tudi ustvarja. Mediji imajo sposobnost usmerjanja pozornosti ter s tem prikriti politične nepravilnosti ali pa obratno, ovekovečiti in opozoriti na nek dogodek oziroma osebo. Za vse to pa kreirajo ustrezne dogodke, afere, torej takšne novice, ki pritegnejo pozornost širšega občinstva. Kot je zapisala Melita Poler (1989: 1580), je skrivnostna moč jezika »v tem, da pričara stvari, ki jih »tukaj in zdaj« ni«.

2.2.2 Posledice delovanja množičnih medijev

2.2.2.1 *Medijska naracija in kolektivni spomin ter njuna vloga pri oblikovanju nacionalne identitete in nacionalnega prostora - domovine*

Ključno vlogo pri nastanku narodov so imeli tiskani množični mediji, ki so, in še vedno pomagajo pri razširjanju in ustvarjanju pripovedi o narodu, ljudi spominjajo na njihovo nacionalnost prek nacionalističnega diskurza, opozarjajo na nacionalne dogodke in tako zagotavljajo narodovo ohranjanje v času in prostoru. »Številni teoretiki, ki se lotevajo analize kolektivnega spomina v medijski družbi, trdijo, da novičarske reprezentacije ne le pomagajo javnostim spominjati se lastne preteklosti, ampak celo upravljajo z njihovim spominskim repertoarjem in z dojemanjem sedanosti« (Zelizer, Edgerton v Pušnik 2004: 681). Ker se v svoji nalogi osredotočam na tiskano dnevno časopisje, mi je v veliko pomoč Andersonovo (1998) pojmovanje tiska kot oblikovalca nacionalne zavesti in oblikovanje skupnosti prek branja časopisja.

Tisk je bil do konca 15. stoletja razširjen po vseh večjih centrih Evrope, uporabljali pa so ga v cerkvene namene, v sodstvu, medicini in trgovini (glej Guibernau 1996: 66). Tisk je bil način izražanja in je pomagal pri širjenju nacionalnega jezika, ki je latinskega zamenjal z domačim jezikom. Tiskani jeziki so po Andersonu (glej Guibernau 1996: 66) osnova za nastanek nacionalne zavesti, saj so ustanovili enotna polja izmenjave in komunikacije, jeziku so dali trdnost in pomagali ustvariti videz antičnosti, kar je bilo kasneje pomembno za idejo naroda, ter ustvarili jezike moči. Člani skupnosti so se tako lažje identificirali prek jezika, s čimer je rasla tudi pripadnost skupini. Jezik je prek tiska dobil velik pomen, saj neznanje tega vodi v izolacijo in nezmožnost vstopa v drugo kulturo.

Tehnični sredstvi za reprezentacijo zamišljene skupnosti skozi zgodovino sta bili roman in časopis, ki sta zamišljeno skupnost povezovali prek branja, saj so ljudje kljub temu, da ne vedo, s čim se njihovi sonarodnjaki v nekem trenutku ukvarjajo, prepričani o njihovem nenehnem, anonimnem in hkratnem delovanju (glej Anderson 1998: 34-36). Časopis služi množični komunikaciji in nadomešča jutranjo molitev, saj se dogaja v zasebnosti posameznika, vsi pa se kljub temu zavedajo, da se istega obreda poslužujejo tisoči, milijoni ljudi, ki jih ne poznamo, vendar vemo, da obstajajo. Ti obredi se ponavljajo celo večkrat na dan, čez celo leto, ko lahko celo na ulici vidimo ljudi brati časopis, istega, kot ga beremo sami, kar nas »vsakokrat prepriča, da ima zamišljeni svet vidne korenine v vsakdanjem življenju« (Anderson 1998: 45). Fikcija se tako nenehno potihem spreminja v realnost in ustvarja zaupanje v anonimnost, kar je značilno za moderne narode.

Tiskani jeziki so postavili temelje nacionalne zavesti na naslednje načine (glej Anderson 1998: 54–55):

- ustvarili so inficirana polja izmenjave in komunikacije, v katerih so posamezniki v svoji »vidni nevidnosti« skozi tisk oblikovali »zarodek nacionalno zamišljene skupnosti;
- jezik je s pomočjo tiskarskega kapitalizma dobil novo trdnost, saj tisk ni bil več odvisen od posameznikov, ki so razmnoževali knjige po svoji lastni volji;
- s pomočjo tiskarskega kapitalizma so se oblikovali »jeziki oblasti«.

Vsaka nacija oblikuje svojo zgodovino in svoj kolektivni spomin¹⁴, ki jim omogoča spominjanje na tega vredne dogodke in pozabljanje nepomembnih. Mediji so v sodobnem času prevzeli vlogo starešin, s tem pa se je prenos kolektivnega spomina institucionaliziral (glej Pušnik 2003: 300). Prek selektivne izbire informacij in tem v kolektivni spomin vsajajo specifično vednost in oblikujejo identiteto naroda. Spominjanje na svojo zgodovino je simultano tudi kolektivno pozabljanje, kolektivna amnezija, saj nacija, ki slavi svojo starodavnost, pozablja na nedavne dogodke, pa tudi vse nasilje, ki je pripeljalo do njihovega obstoja (glej Renan v Billig 2004: 38). Tudi pozabljanje je tako ključni element za nastanek nacij.

---

¹⁴ »Kolektivni spomin je konstrukt komunikacijskega procesa ter poudarja simbole in rituale določene skupine. Vsak nacionalni spomin je tudi kolektivni spomin, ki je zelo selektiven in deluje kot mit, a se reprezentira kot realnost« (Pušnik 2003: 300).

Nacionalna identiteta je vkoreninjena v rutine vsakodnevnega življenja, ki nenehno opozarjajo na nacionalnost, vendar jih ne zaznamo več, ker so tako vseprisotne, da so nam postale samoumevne. Billig (glej 2004: 38) to »pozabljenost« opisuje z nacionalnimi zastavami¹⁵, ki visijo na javnih mestih in spominjajo na nacionalnost, pa jih v dnevni naglici sploh ne opazimo, jih pozabimo. Naše obnašanje in misli niso ustvarjene iz dneva v dan, vzorci so nekoč že bili ustvarjeni, sedaj pa sledimo, ponavljamo znane vzorce, tiste, ki so nam blizu, tudi če se spremenijo (glej Billig 2004: 42). Da nekaj izrečemo, se moramo nečesa spomniti, vedno ponavljamo, kar smo se naučili, vendar se teh ponovitev ne zavedamo.

Smith (2005: 30) nacionalno identiteto opredeli kot »'nenehno reproduciranje in reinterpretiranje vzorcev vrednot, simbolov, spominov, mitov, in tradicij, ki tvorijo značilno dediščino narodov, in identifikacije posameznikov s temi vzorci, z dediščino in njenimi kulturnimi prvinami'«. Dediščina narodov vsebuje spomine, vrednote, simbole, mite¹⁶, tradicije, velike osebnosti, junaštva, pravičnost, hrano, obleko, mite o izvoru, osvoboditev, običaje, žrtvovanje, boj, vse to pa je del skupnega kolektivnega spomina. Nacionalna identiteta in kultura sta nam vcepljeni že prek nacionalnega izobraževalnega sistema, saj nas od malih nog naprej učijo o razlikah med nacionalnimi kulturami in poudarjajo ter povečujejo našo (glej Smith 2005: 221).

Nacionalna identiteta za svoj obstoj potrebuje nekaj ali nekoga, da jo reprezentira in da za njo proizvaja pomene. Mediji reproducirajo številne diskurzivne strategije oz. tehnike, ki konstruirajo in vzdržujejo te pomene. Ena izmed najpogostejših strategij, ki jo odkrivam, je definiranje značilnosti mi-skupine, kar pa hkrati predstavlja tudi konstruiranje Drugih, ki pa pravzaprav pomembno določajo obstoj naše skupine oz. skupnosti« (Pušnik 2003: 300).

---

¹⁵ Billig (2004: 8) temu pojavu konstantnega opominjanja na nacionalnost pravi »flagging« ali tudi »banalni nacionalizem«. Kot plapolna dvignjena zastava v ritmu vetra, ki jo včasih opazimo, največkrat pa ne, saj nam je zaradi stalnega pojavljanja postala že tako rekoč nevidna, tako smo pripadniki določenega naroda dnevno opominjani, kdo smo, kdo so drugi in kakšen odnos imamo do njih, tudi v širšem kontekstu obstoja vseh narodov. Zavest o nacionalnosti daje legitimnost političnemu diskurzu, kulturnim produktom, na koncu pa tudi strukturiranju časopisa, da krepijo to nacionalno zavest s konstantnim opozarjanjem nanjo, česar največkrat sploh ne opazimo.

¹⁶ Mit je po Barthesu (glej Pušnik 2003: 300) vrsta govora, ki jo je izbrala zgodovina, kar mit vedno povezuje z zgodovino. Mit je povezan z reprezentacijo kot procesom tvorjenja pomena prek jezika (Hall v Pušnik 2003: 300) in ima ključno vlogo pri rekonstrukciji družbe, saj ima moč, da zgodovino spremeni v nekaj naravnega, naključja pa prikaže kot nekaj večnega.

Stuart Hall (glej Pušnik 1999: 799) nacionalno identiteto opredeli kot »diskurzivni zasnutek«, saj je nacija zgodba, ki si jo ljudje razlagajo o samih sebi in družbenemu svetu tako dajejo pomene. Tudi konstruktivistična teorija nacionalno identiteto pojmuje kot narativno identiteto, ki si jo vsak sam pripoveduje. Vsaka zgodba ima svoj začetek in konec, preteklost povezujemo s sedanostjo, življenjske dogodke pa razvrščamo po nekem logičnem zaporedju.

Po Gellnerju (glej Billig 2004: 26) so nacionalne identitete skreirane prek izmišljanja tradicij in tako delujejo kot bi bile naravne, večne, že od nekdaj, tako kot že od nekdaj stoji Mount Everest. Vladajoči so tisti, ki so potrebovali kohezivno skupnost, ki so ji vcepili še občutek za nacionalno identiteto, ki se jo lahko vedno dograjuje, preoblikuje, povečuje ali zapostavlja, odvisno od potreb vladajočih (glej Huntington 2004: 107). Van Dijk (glej Pušnik 1999: 798) govori o konstrukciji nacionalne identitete v sodobni družbi prek diskurzov petih elit¹⁷: novinarji, politiki, pisci šolskih knjig in učitelji, menedžerji vodilnih podjetij in znanstveniki.

Povezovalno moč religije je v največji meri prevzel časopis, kot množični medij, ki povezuje pripadnike istega naroda, saj vsi berejo v državnem jeziku (glej Anderson 1998: 66–68). Jutranjo molitev je zamenjalo branje časopisa, tako pa sta vera in jezik spremljevalca posameznika do groba in bistveno prispevata k samozavedanju posameznika, da pripada določenemu kulturnemu telesu (glej Rizman v Praprotnik 1999: 60).

Člani neke nacije se vedno obnašajo v skladu s kolektivnim spominom, ki ga prek medijskega diskurza utrjuje in ohranja državna ideologija, ki nenehno ponavlja prakse iznajdenih tradicij, da bi se vrednote in norme obnašanja ljudem vtisnile v zavest (glej Pušnik 1999: 799–800). Ponavljanje namreč omogoča kontinuiteto s preteklostjo. Danes je pri ohranjanju kolektivnega spomina najmočnejši medijski diskurz, ki »ponuja in vzdržuje prototipične osebe, dogodke, mite, krepí ceremonije in rituale, v katerih posamezniki sodelujejo kar na svojih domovih« (Pušnik 1999: 799).

Tadej Praprotnik (1999: 151) pravi, da »nacionalna identiteta ni zapisana v genih, ampak v diskurzu«. Nacionalistični diskurz usodo spreminja v kontinuiteto, naključju pa daje smisel. Identifikacija posameznika z narod je pripoved o obstajanju

---

¹⁷ Elite so skupine ljudi, ki določajo "mainstream" mišljenje (glej Van Dijk 1999: 798). »Elite naj bi vzpostavljale konsenz v družbi, kar pomeni, da vzdržujejo razlike med 'nami' in 'njimi'«. (Pušnik 1999: 798)

in konstantnem opominjanju na pripadnost narod, ki utrjuje predstave o vselej-že obstajanju nekega naroda.

Narod je več kot samo zamišljena skupnost ljudi, ta skupnost namreč živi na nekem, tudi, zamišljenem ozemlju, ki mu pravijo domovina (glej Billig 2004: 74). Poleg fizičnega prostora je pomembno tudi, da je nacionalni prostor zamišljen. Država skuša svoje člane navezati na teritorij države, pri čemer ji pomagajo mediji in natančnejši medijski diskurz, ki ustvarja podobo naše domovine (glej Pušnik 1999: 805). Medijski diskurz poudarja določene kraje in pokrajine v državi in jim s tem daje večji pomen, ljudje si jih vtisnejo v spomin, na ta način pa lahko mediji manipulirajo s prostorsko identiteto, ki naj bi bila že od nekdaj »naša«. Ana Kučan (glej 1998: 9) nacionalno identiteto povezuje z družbeno predstavo o nacionalnem prostoru, ki mu pripisujemo določen pomen. »Predvsem medijsko slikopisje, kamor spada tudi propaganda, je tisto, ki z največ moči oblikuje ideologijo v govorici podob« (Kučan 1998: 165).

Mediji pokrajino in elemente pokrajine prikazujejo kot simbole naroda, kot izraz nacionalne duše (glej Hooson v Pajnik in Kuzmanić 2005: 91), jih promovirajo kot lepote narave, na katere moramo biti ponosni, saj je to naša dediščina (Triglav, Blejsko jezero, lipicanci, kozolec, Bohinj, Piran ...).

Primeri ustvarjanja domovine prek medijev so vidni v konstantni uporabi imena nacije ali pa katerekoli besede s korenoma »nacional« ali »narod«, še posebej pa v posebnih delih časopisa, kot so vreme in notranje ali domače novice (glej Billig 2004: 116). Ponavadi mediji poročajo o »nas« in o »našem« odnosu z drugimi, zgodba je ponavadi postavljena v našo domovino, razen če to ni izrecno omenjeno. Pri vremenu je podobno, saj na to, kje živimo opozarja že grafična podoba »naše« dežele. V domačih novicah najdemo besede, kot so »naš«, »mi«, ki nas umeščajo v domovino, veliko vlogo pri tem pa ima tudi struktura časopisa, ki novice razdeli na domače in tuje (glej Billig 2004:119).

Kolektivni spomin je torej del vsakega nacionalizma in posamezniku s spominjanjem na pomembne dogodke v zgodovini pomaga pri oblikovanju nacionalne identitete. Ohranja se prek medijskega diskurza, ki nas nenehno opominja kdo smo, kam spadamo, kakšna je naša preteklost in daje tudi vizijo prihodnosti. Mediji določajo pomembnosti določenih tematik, s tem pa, česa se je vredno spominjati, in česa ne, ter tako zreducirajo dogodke na najbolj pomembne in

nam podajo neko enotno sliko, skrajšano sliko preteklosti človeštva, ki jo vsi ponotranjimo in ji verjamemo.

2.2.2.2 Nadzor nad medijskim diskurzom in vpliv na mentalne modele

Za medije velikokrat slišimo, da so četrta veja oblasti ali psi čuvaji, kar v obeh primerih pomeni, da služijo svojemu občinstvu in namesto njega nadzirajo zakonodajno, sodno in izvršeno oblast ter poročajo o dogajanju na oblasti. Mediji pa so dobili tudi vzdevek sedma sila¹⁸, ki »moč medijev enači s političnim, gospodarskim in kulturnim vplivom posameznih držav (Gačnik, Merslavič in Zavrl 1999: 611), kjer gre za slabšalen prizvok. Pierre Bourdieu (glej Gačnik, Merslavič in Zavrl 1999: 612) na primer govori o medijih kot instituciji, katero nadzirajo in ne instituciji, ki bi nadzirala druge državne ustanove. Mediji so predmet političnega nadzora in zato politično konformni, vzdržujejo status quo v državi, po drugi strani pa so še pod vplivom lastnikov s svojimi interesi in pa oglaševalcev, ki jim prinašajo dohodke. »Novinarstvo je podrejeno bodisi politiki (državi, političnim strankam, interesnim skupinam) bodisi ekonomiji (reklama), ali pa kar obema« (Poler 1989: 15, 83).

Mediji imajo moč, da oblikujejo dogodke, ki jih državne avtoritete potrebujejo za vladanje in tako preusmerijo pozornost s pomembnih na nepomembne oziroma skonstruirane teme, kot primer pa Hrvatina in Trampuževa (glej 2000: 77) navajata Film *Wag the Dog*, ki prikaže, kako se državne napake lahko prikrije z vojno, konstruirano v medijih.

Moč, ki jo imajo mediji Lukes (glej Van Dijk 1995: 31) definira kot družbeno moč nad družbenimi skupinami in institucijami. Mediji nadzirajo dogajanja v družbi tako, da legitimizirajo to, da ima do redkih dobrin v družbi dostop samo dominantna družbena skupina. Dogajanje v družbi usmerjajo in nadzirajo mediji prek nadzora oziroma s kontrolo uma (»mind control«)¹⁹, kar je bistvo družbene moči (glej Van Dijk 1995: 31).

---

¹⁸ Poimenovanje medijev s sedmo silo izvira iz Napoleonovih časov, ko naj bi za 6 sil veljale Francija, Anglija, Rusija, Avstrija, Nemčija in Italija, tisk pa je Napoleon imenoval za sedmo silo (glej Gačnik, Merslavič in Zavrl 1999: 611).

¹⁹ Družbeno kognitivna teorija nadzora uma ("socio-cognitive theory") predpostavlja, da ima vsak od nas mentalni model ("mental model"), reprezentacijo izkušnje, dogodka v katerem smo sodelovali ali ga zgolj opazovali, slišali ali brali o nečem (glej Johnson-Lair, Van Dijk in Kintsch, Van Oostendorp in Zwaan v Van Dijk 1995: 31). Mentalni model predstavlja kontekstualne interpretacije in ocene nekega dogodka, ki so unikatne in osebne. Diskurzivne strategije kredibilnosti (podrobni opisi, citati, poročila prič, prisposodbe, avtoritativni viri) ustvarjajo in ohranjajo zaželeno mentalne modele. Mentalni modeli

Mediji s svojimi diskurzivnimi strategijami vplivajo na mentalne modele medijskih uporabnikov, kar se na koncu izkaže v osebni načinu branja medijskega diskurza. Prek abstrakcije in posploševanja mentalnih modelov mediji zlahka nadzorujejo družbena polja znanja in stališč, tako pa družbeno »normalizirajo« mentalne modele posameznika: »Vsi vemo, razmišljamo« (Van Dijk 1995: 32). Vpliv medijev in njihove moči je indirektni, prek vpliva na naše mentalne modele in družbene reprezentacije sveta, ki jih nadzirajo in oblikujejo z različnimi diskurzivnimi strategijami, da potem razmišljamo, sodimo druge in delujemo v okvirih, ki so zaželeni.

Medijski diskurz je del državotvorja »in je kot pomemben 'oblikovalec realnosti' tudi pomemben konstruktor nacionalnih identitet« (Pušnik 1999: 796), zato je pomembno vprašanje, kdo ima dostop do medijev, kdo je tisti, ki določa, kaj se pojavi v medijih in nadzira medijski diskurz. Van Dijk (glej 1995: 33) pravi, da so elite tiste, ki imajo največ povedati o različnih družbenih situacijah in institucijah, zato morajo svoje govore, tekste skrbno pripravljati, jih imeti pod nadzorom. Elite imajo aktiven dostop do javnega diskurza, s tem pa tudi do množičnih medijev in medijskega diskurza, prek katerega lahko vplivajo na javna mnenja, mentalne modele in ideologije v družbi (glej Altheide in drugi v Van Dijk 1995: 33).

Medijske elite potrebujejo za svoje vire, akterje, teme, druge elite (na primer politične elite), te pa nazaj tudi nujno potrebujejo medije, da prek njih lahko uporabljajo svojo moč in jo legitimirajo (glej Van Dijk 1995: 33). Odnos je obojestranski, elite potrebujejo ena drugo, da lahko ohranjajo svoj dominanten položaj. Vodilni politiki, korporativni menedžerji in učenjaki medijem zagotavljajo vir novic, oglaševanja in vsebine za medijske programe, medijske elite pa z nadzorom medijskega diskurza pripomorejo k ideološki reprodukciji ter oblikujejo družbene reprezentacije. Mediji prek prenosa dominantne ideologije vplivajo tudi na oblikovanje identitete posameznika, cilje, vrednote, naloge posameznika in njegovo pozicijo v družbeni strukturi. Bralcem ponujajo splošne razlage in mnenja, kot so ozadja zgodb, uvodniki, in drugi članki, ki so povezani z osrednjo zgodbo in lahko preoblikujejo zaključke in sklepe ter učinkujejo na mentalne modele (glej Van Dijk 1995: 34–35).

---

vedno nastanejo v povezavi z okoljem, družbo, to ni individualni proces, to so skupna polja znanja in stališč, in tako vez med specifičnim in splošnim, med osebnim in družbenim (glej Van Dijk 1995: 32).

Ker ljudje ne moremo vedeti, kaj se dogaja po svetu, nam informacije z vsega sveta podajajo množični mediji. Zaradi geografske razdalje nimamo osebnih izkušenj in mnenj, novic, ki jih prejmemo od medijev pa ne moremo preveriti, zato si na podlagi videne in slišane prek medijev o določenih narodih, delih sveta, kulturah ustvarimo mnenje. Mediji nam ponudijo družbene reprezentacije, ki ustvarjajo naše mentalne modele o temah, ki jih ne poznamo.

Topike so diskurzivne strukture oz. »semantične makrostrukture, ki imajo največji vpliv na oblikovanje mentalnih modelov, potrebnih za usmerjanje interpretacije oz. branja diskurzov« (Van Dijk v Čepič in Vogrinčič 2003: 327–328). Najdemo jih v naslovih ali nadnaslovih, služijo pa poenotenju diskurza in usmerjajo branje. Topike nam postavijo nek okvir znotraj katerega beremo tekst in že v naslovu povedo, kaj bo sledilo, s čimer izključijo vsa drugačna možna branja in tekst povežejo v celoto.

Politični diskurz prek medijev poudarja, da smo tolerantni ljudje, dežela, ter da je rasizem problem »drugje«: drugih držav, še posebej tistih desno od nas, da je to del preteklosti ali pa nižjega razreda (glej Van Dijk 1995: 39). Kot še ugotavlja Van Dijk (glej 1995: 41) pa je vsakodnevni rasizem prisoten tudi pri »nas«, v medijih, državni upravi, učilnicah, na sodišču, skratka rasizem je vsepovsod okrog nas, pomembno za to pa je vedeti, da en rasistični novinar s svojimi objavami ustvarja ali krepi predsodke v mentalnih modelih ljudi, rasistični politik pa s svojimi izjavami ali strogimi migracijskimi zakoni lahko manjšinam greni življenje.

Van Dijk (glej 1998: 267) govori o 4 potezah v strategijah ideoloških komunikacij, kar poimenuje ideološki kvadrat:

- izražanje/poudarjanje pozitivnih informacij o nas,
- izražanje/poudarjanje negativnih informacij o njih,
- zamolčanje/pokrivanje pozitivnih informacij o njih in
- zamolčanje/pokrivanje negativnih informacij o nas.

Omenjene strategije ideološkega kvadrata služijo pozitivni samo-prezentaciji in negativni prezentaciji »drugih«. Diskurz o »drugih« podrobno razlaga njihova slaba dejanja in naša dobra dejanja, abstraktno in splošno pa razlaga njihove dobre in naše slabe karakteristike (glej Van Dijk 1998: 268).

V preučevanju diskurzivne ideološke strukture je pomembna tudi leksikacija, to je »izbira besed, s katerimi se izražajo posamezni pojmi« (Čepič in Vogrinčič 2003:

329), saj lahko na paradigmatiki ravni namesto ene besede izberemo katero drugo, ki bo bodisi poudarila bodisi omilila našo izjavo. Z besedami izražamo koncepte in relacije do »drugih«, ki jih opisujemo z nevtralnimi ali negativnimi besedami, našo skupino pa z nevtralnimi in pozitivnimi besedami (glej Van Dijk 1998: 270). Druge ideološke strukture so še stil, retorični prijemi ali figure govora (metafore, evfemizmi, primerjave, nominacija, ironija, kontrast, aliteracija, rima), ki na posameznika vplivajo tako, da vzbudijo njegovo pozornost (glej Van Dijk 1998: 208). Med ideološke strukture spadajo še diskurzivne sheme, ki nam pokažejo, kako so urejeni posamezni diskurzi, na primer struktura časopisnega članka, razporeditev vsebin na določena mesta, s čimer poudarimo ali zmanjšamo pomen teksta (glej Čepič, Vogrinčič 2003, 329–330). Omenjene strategije vplivajo na posameznika na ravni pomena, saj je funkcija ideoloških mehanizmov prav usmerjanje pozornosti, lahko tudi manipulacija z našimi mentalnimi modeli.

Diskurzivne strategije, ki jih lahko zasledimo v množičnih medijih po Van Dijk (glej 1995: 38) so:

- polarizacija »mi« in »oni«,
- osredotočanje na družbene, ekonomske in kulturne probleme, za katere se obdolži žrtve, torej »njih«,
- osredotočanje na negativne vsebine kot so: imigracija kot napad ali grožnja, nasilje, kriminal, mamila, terorizem, družbena dezintegracija, neprilagajanje »njih« »naši« kulturi in neznanje »našega« jezika in poudarjanje kulturnih razlik ter odklonskosti,
- navajanje virov iz »belskih« elitnih krogov,
- pozitivna samo-prezentacija: dobre stvari, ki jih delamo za »njih«,
- nasprotovanje vsem oblikam akcije, ki prispeva k etnični enakosti (npr. multikulturalna izobrazba),
- zanikanje rasizma in blaženje diskriminacije.

S konstrukcijo »mi« skupine novinarji gradijo pozitivno samoidentifikacijo bralcev, ter ustvarjajo skupino drugih, za katere veljajo določeni stereotipi in predsodki, to so posplošene izjave in ocene o ljudeh, skupinah, tudi predmetih, ki temeljijo na negativnih predpostavkah in malo informacijah (glej Erjavec 2001: 703). S stereotipi

in predsodki mediji ustvarjajo svojo definicijo realnosti in pripomorejo h kategorizaciji družbenih skupin, dominantne in ostalih manjšinskih.

Mediji družbene dogodke prikazujejo enostransko, saj prek selekcije izberejo samo tiste informacije, ki podpirajo dominantno ideologijo. Novinarski diskurz ustvarja pomene s temami, ki so prisotne v medijih in tudi s tistimi, ki so ostale izključene (glej Erjavec 2001: 703). Mediji torej določajo prioritete za javnost in kot pravita McCombs in Shaw (v Pušnik 2004: 682): »/b/ralci iz količine informacij v novičarski zgodbi in iz njenega položaja [v mediju] izvejo ne le o določenih temah, ampak tudi o tem, koliko pozornosti tem temam posvetiti«.

Erjavčeva (glej 2001: 708) poudarja bistveno vlogo naslova v tiskanih medijih, ki povzame ključne informacije besedila v nadaljevanju in usmerja bralce v dominantno branje. Naslov aktivira bralčeva znanja o določeni zadevi, priključuje na dan mentalne zemljevide o neki tematiki in bralcu poda referenčni okvir za razumevanje dogodkov.

2.2.2.3 Medijski diskurz in omejevanje od drugih

Raziskave (Hartmann in Husband, Jager in Link, Van Dijk v Van Dijk 1995: 28) so pokazale, da je večina množičnih medijev v zahodni Evropi še vedno vključena v reprodukcijo stereotipov in predsodkov o »drugih«, še posebej tistih z »Juga«.

Predsodki ustvarjeni in podprti s strani množičnih medijev v publiki ustvarjajo kolektivna polja mišljenja, ki »nas« umeščajo na »moderni« in »demokratični« Zahod, ter obenem postavljajo nasproti »njim«, ki jih po padcu komunizma ponavadi opisujemo z besedami: primitivni, diktatorski, nasilni, teroristični, islamski, arabski ali fundamentalistični (glej Said v Van Dijk 1995: 29). Dominanten medijski diskurz, ki vlada v medijih in politiki »Zahoda«, tujce z »Juga« opisuje kot revne ljudi, ki vdirajo v naše države in nas ogrožajo, saj naj bi prihajali v velikih strašljivih valovih, ki nas bodo vse pogoltnili.

Mediji svet razdelijo na dober in slab, varen in nevaren, kjer se mi seveda nahajamo v dobrem in varnem. Srednji Vzhod, Afrika, Latinska Amerika in deli Azije so prikazani v povezavi z zločini, kriminalom, nasiljem, terorizmom, etničnimi konflikti, fundamentalizmom in drugimi oblikami neciviliziranega življenja, paralelno pa so tudi »drugi«, »tukaj« in »tam« (na »Jugu«) prikazani negativno (glej Van Dijk 1995: 29). Prek izbire novic za objavo, naslovov, zgodb, člankov, tem, metafor in opisov ustvarjajo in reproducirajo zahodnjaško, severnjaško, belsko, neo-liberalno prevlado

na ekonomskem trgu, politično hegemonijo, družbeno marginalizacijo in kulturno miselnost (glej Chomsky, Herman, Lee in Solomon, O'Hefferman v Van Dijk 1995: 30). S tem nam dajejo vedeti, kaj so vrednote naše družbe, služijo legitimaciji družbenega sistema in naturalizirajo etnične ter družbene neenakosti, tako na lokalni kot na globalni ravni. Poročajo o mafiji po svetu, nasilnih etničnih konfliktih, preprodaji mamil, skratka o spektakularnih dogodkih, izključijo pa novice, ki na »nas« mečejo slabo luč: revščina v bogatih deželah in vzroki zanjo, vsakodnevni rasizem – tudi med elitami, kulturni etnocentrizem, pozicija žensk v naši družbi, posledice neravnovesja v svetovni trgovini, neo-kolonializem in še mnoge druge (glej Van Dijk 1995: 30).

Mediji pomagajo posredovati in razširjati podobe in predstave o tem kdo smo, kdaj smo nastali, kam stremimo in kako smo se razvijali (glej Smith 2005: 42). Pomagajo razširjati idejo, da smo »prvotni in od tukaj, to je ne le prvi svoje vrste, temveč tudi avtohtoni – da smo pognali iz zemlje« (glej Smith 2005: 44), da smo avtentični, čisti in nemešani, kot nek »brezhibni izvirnik«. Če pa slučajno začnemo pozabljati kdo smo, pa nas na svoje korenine prek medijev in drugih kanalov opozori nacionalistična ideologija ter nas ponovno vkorenini in kontinuirano spominja na preteklost.

2.3 IZNAJDBA SLOVENSTVA IN RAST NACIONALNE ZAVESTI

2.3.1 Od programa Zedinjene Slovenije do ideje o osamosvojitvi Slovenije

Moderna narodna zavest Slovencev se je izoblikovala sredi 19. stoletja, natančneje aprila 1848, ko je med elito izobražencev in kulturnikov nastal slovenski politični program, ki naj bi združil vse s Slovenci naseljene dežele v eno upravno enoto Zedinjeno Slovenijo, z narodnopolitično avtonomijo znotraj habsburške monarhije (glej Prunk 2002: 7). Tudi v drugi polovici 19. stoletja je elita izobražencev prek taborov, čitalnic in kulturnih društev po deželi budila narodno zavest in spodbujanje h narodni pripadnosti. Tu se pojavijo prve strankarske organizacije in politično delovanje, vendar še pod avstrijsko vladavino.

Z Majniško deklaracijo 1917 so Slovenci zahtevali samostojnost Jugoslovanov v Avstro-ogrski monarhiji, kasneje pa se skupaj s Hrvati od nje odcepili in 29. oktobra

1918 ustanovili državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je 1. 12. 1918 združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (Dolinar, Knop 1994: 985–986). Ta se je leta 1929 preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo, ki je med 2. svetovno vojno razpadla, Slovenci pa so se pridružili Demokratični federativno Jugoslaviji, ki se je leta 1946 preimenovala v Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo, 1963 pa v Socialistično federativno Republiko Jugoslavijo.

Po smrti Josipa Broza Tita leta 1980 so se ekonomski in politični odnosi v Jugoslaviji začeli zaostrovati, naraščal je srbski pritisk, sredi osemdesetih let pa je gospodarstvo zašlo v krizo. Slovenija se je iskala v okviru zahodne demokracije, kar se je kazalo v nacionalnem programu objavljenem v *Novi reviji*²⁰. Maja 1989 je bila z Majniško deklaracijo izražena zahteva po slovenski državi in političnemu pluralizmu. Slovenski intelektualci so pripravili nacionalni program, sledile so prve povojne večstrankarske volitve in združena opozicija Demos je dobila oblast (glej Dolinar, Knop ur. 1994: 986–987).

Jeseni 1990 je Slovenija vsem republikam federativne Jugoslavije predlagala podpis konfederalne pogodbe, vendar so jo vse, razen Hrvaške, zavrnile (glej Prunk 2002: 189). Med političnimi strankami je bil dosežen konsenz glede slovenske suverenosti. Plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije je najprej predlagala Socialistična stranka Slovenije, nato pa še Demos, podprla pa ga je tudi slovenska katoliška Cerkev. Izveden je bil 23. 12. 1990, ko je 95% glasujočih upravičencev glasovalo za odcepitev, kar se je zgodilo 25.6.1991, naslednji dan pa je Slovenija razglasila in formalno uvedla državno samostojnost Republike Slovenije (glej Prunk 2002: 190).

Jugoslovanska ljudska armada²¹, je svoje enote 27. junija napotila proti slovenskim mejnim prehodom, da bi preprečila neodvisnost, slovenska policija in teritorialna obramba pa sta se ob množični podpori prebivalstva borili nazaj (glej Dolinar in Knop 1994: 987). Vojna je trajala do 7. julija 1991, ko sta Slovenija in federacija Jugoslavija podpisali brionsko deklaracijo, tako hitro pa se je končala zaradi velike medijske odmevnosti in posredovanja Evropske skupnosti. Predsedstvo SFRJ je nato počasi pričelo umikati svoje vojake iz Slovenije, k čemur je prispevalo širjenje vojaškega spopada na Hrvaškem in napoved spopada v Bosni in Hercegovini (glej Prunk 2002: 211). Decembra 1991 je Slovenija sprejela novo ustavo kot

---

²⁰ revija slovenskih kulturnikov in izobražencev

²¹ oborožene sile Socialistične federativne Jugoslavije (SFRJ)

samostojno državo pa so jo najprej priznale Hrvaška, Litva, Gruzija, Latvija, in Estonija, Evropska skupnost pa je sklenila, da bodo njene članice Slovenijo in Hrvaško priznale 15. 1. 1992.

Zaradi majhnosti in nadvlade drugih narodov skozi zgodovino so Slovenci svoj položaj videli največkrat znotraj neslovenskega konteksta, vse do vojne za Slovenijo, ko se je bilo treba otresti tistega zgodovinskega spomina, ki nas je spominjal na vlogo pomočnikov in hlapčevstvo še iz časa Avstro-ogrske monarhije, kot je Slovence opisoval Cankar: »'Mi Slovenci smo ud večje familije, družine. Najprej smo Jugoslovani, šele potem Slovenci, na koncu pa smo Avstrijci'« (v Rupel 1992: 18). Slovenci so bili del velike družine Jugoslavije v kar jih je kasneje silil sistem partij in komunističnih načel, ki je propagiral razmišljanje, da so med seboj soodvisni in da potrebujejo varstvo in skrbnika (glej Rupel 1992: 17).

Zgodovina slovenskega nacionalnega gibanja ima dva vidika, prvi je kulturni nacionalizem, pojav slovenske nacionalne zavesti prek jezika in kulture, drugi pa je zahteva po lastni državi Sloveniji, ki bi bila samostojna in neodvisna (glej Pajnik in Kuzmanić 2005: 47). Leta 1990 je glede osamosvojitve potekal plebiscit, v katerem se je večina prebivalcev takratnega ozemlja Republike Slovenije, znotraj Socialistične federativne Republike Jugoslavije, opredelila za osamosvojitvev. Po letu 1991 pa Klinar (glej Pajnik, Kuzmanić 2005: 47) govori o dveh tipih nacionalizma, prvi je pozitiven nacionalizem, povezan z osamosvojitvijo, neodvisnostjo Slovenije, drugi pa negativen nacionalizem, kar se kaže v netoleranci »avtohtonega« slovenskega prebivalstva do imigrantov iz drugih jugoslovanskih republik.

2.3.2 Mediji in kreiranje slovenske identitete ter omejevanje od »Balkana«

Mediji slovensko identiteto krepijo s poročanjem o dogajanju ob državnih praznikih, saj spremljajo proslave, ki potekajo po vsej Sloveniji²². Prikazujejo izobešene zastave in druge simbole slovenstva, prenašajo govore politikov, ter s

---

²² Slovenski državni prazniki, iznajdeni po osamosvojitvi so: (Dan samostojnosti in enotnosti, dan spomina na mrtve, Dan upora proti okupatorju, Dan ustavnosti Tako v časopisju na dan državnosti 25. 6. 2007 beremo naslove *Slovenija je praznovala 16 let samostojnosti*¹, *Slovenija slavi svoje rojstvo*²

¹Delo. si: Slovenija je praznovala 16 let samostojnosti (12. 9. 2007).

²Rtvslo.si: Slovenija slavi svoje rojstvo (12. 9. 2007).

posnetki zbranih množic ob spomenikih obujajo spomine na hrabre borce umrle za domovino.

Pušnikova (glej 2004: 686) v pojasnjevanju spremembe identitete Slovencev uporabi Laclaujev (2000) pojem »plavajoči označevalec«, ko razlaga, da je slovenstvo na prelomu osemdesetih v devetdeseta, ob razpadu Jugoslavije, ostalo brez pomena, saj to ni bilo več v okvirih Jugoslavije. Slovenci so potrebovali svojo zgodovino, drugačno od skupne Jugoslovanske, treba je bilo ustvariti novo identiteto Slovencev znotraj Evrope, zato je »/m/edijski diskurz je po letu 1991 inventiral in reinventiral tradicijo slovenstva. Konstruiral in predelal je ogromno starih tradicij in jim dal nove »moderne« preobleke za nove potrebe. 26. decembra 1990, ko so se Slovenci na plebiscitu izrekli za osamosvojitve, so mediji začeli na veliko pripovedovati zgodbo o tem, 'kako so Slovenci postali Slovenci'« (Pušnik 1999: 801). Z neodvisnostjo Slovenije so mediji pričeli poudarjati pomen Karantanije, pridobitve novejšje slovenske zgodovine, vojno za Slovenijo, s čimer so Slovence spominjali na »svojo« »vselej-že« preteklost in jih povezovali v zamišljeno skupnost. S tem so mediji za nazaj konstruirali pomene in identiteto slovenstva, kar se sedaj zdi, kot da bi vedno že bilo.

V obdobju osamosvajanja Slovenije je slovenski medijski diskurz zamejil Slovence od »južnih« sosedov s poudarjanjem kulturnih razlik in konstruiranja slovenstva nasproti »drugim« (glej Pušnik 1999: 803). Mediji so kreirali in še vedno kreirajo kategorijo Slovencev kot naravno na temelju nekaterih zamišljenih karakteristik, kot so skupna zgodovina, skupen jezik in izvor. Tisti, ki teh pogojev ne izpolnjujejo, so izključeni iz kategorije Slovenec.

Medijski teksti vzdržujejo ravnovesje med kategorijama Slovenci in »Neslovinci« na temelju zamišljenih karakteristik kot so skupna zgodovina, jezik in etnični izvor. Mediji kreirajo kategorijo Slovencev kot naravno in jih distancirajo od drugih. To se kaže v primeru odnosa do Hrvatov, do katerih je slovenska politika po osamosvojitvi zaostila odnose, v ospredje pa postavljajo nerešeno mejo na kopnem in morju.

Vzhodna Evropa in »Balkan« v očeh zahodne Evrope predstavljata območje, kjer se naseljeni ljudje ali tudi »drugi« ne želijo podrediti normativnim standardom obnašanja civiliziranega sveta »Zahoda« (glej Todorova v Erjavec 2001: 701). Južna in Vzhodna Evropa tako po svojih negativnih lastnostih, ki so tamkajšnjim ljudem pripisane, služita konstrukciji pozitivne samopodobe zahodnih Evropejcev.

Slovenija je v času Avstro-ogrske svoj prostor imela znotraj, vendar se je s priključitvijo Jugoslaviji umestila v balkanski evropski prostor. Z osamosvojitvijo in vstopom v EU²³ in NATO²⁴ pa so si Slovenci želeli stopiti nazaj v okvire evropskosti, zahodnega sveta in se začeli omejevati od Balkana ter vse bolj primerjati z Evropejci. »V času osamosvajanja Slovenije so mediji kot naše najhujše sovražnike začeli reprezentirati pripadnike bivših jugoslovanskih narodov, nacionalistični diskurz pa je spreminjal jugoslovansko identiteto Slovencev v izključno slovensko. Slovenska skupnost se je začela najbolj intenzivno konstruirati nasproti Jugoslavije in Balkana.« (Pušnik 2003: 303). V letih 1962 do 1990 je v Slovenijo prišlo okoli 270,000 imigrantov iz drugih Jugoslovanskih držav, največ takih, ki so iskali delo, tako da se je delež etničnih Slovencev takrat zmanjšal iz 96 na 83 procentov (glej Pajnik in Kuzmanić 2005: 50). Kljub 39.000 Srbom, skoraj 36,000 Hrvatom in 40,000 ljudem, ki so se označili za Bošnjake, Muslimane ali Bosance v Sloveniji teh ljudi ne priznavamo kot manjšine, tako kot na primer Madžare in Italijane, dobili so kvečjemu vzdevke »Neslovenci«²⁵ ali »Čefurji«, »Južnjaki«²⁶ in nimajo niti statusa skupnosti, kot ga imajo Romi (glej Pajnik in Kuzmanić 2005: 51).

Z osamosvojitvijo smo se namreč odcepili od nazadnjaškega juga, Balkana, kamor smo včasih pripadali ter se priključili naprednejši zahodni Evropi (še posebej ko so nas sprejeli v EU, NATO). Slovenija je začela pridobivati na nacionalni samozavesti in javnomnenjska raziskava leta 1994 je pokazala, da se je skoraj polovica vprašanih Slovencev samozavestno priznala, da v pogovoru s Hrvati ali Srbi striktno govori slovensko, 88% pa jih je kot materni jezik navedlo slovenščino (glej Toš v Pajnik, Kuzmanić 2005: 54).

»Jug« je velikokrat mišljen kot del sveta, kjer so ljudje leni, nagnjeni k etničnim sporom, kulturno drugačni od »nas«, označujemo ga torej slabšalno, manjvredno. Kot razlog za nesprejemanje in netoleranco do priseljencev z Balkana pa Slovenci največkrat navajajo, da se imigranti ne trudijo dovolj, da bi se vklopili v družbo in se nočejo naučiti slovenskega jezika. Glede slovenstva se vse začne in konča pri slovenskem jeziku, kar je na nek način logično, saj Slovenci prej niso imeli države, ki bi ščitila njihove nacionalne interese in varovala nacionalno identiteto, ko je bila na udaru germanizacije in potem še pritiskov Italije, v prvi polovici 20. stoletja

---

²³ Evropska Unija - mednarodna organizacija evropskih držav

²⁴ Severnoatlantska pogodbeni zveza - mednarodna vojaško-politična organizacija držav

²⁵ priseljenci iz bivših republik Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji

²⁶ ljudje s koreninami v bivši Jugoslaviji, neslovenskega izvora

(glej Pajnik, Kuzmanić 2005: 53). Slovenski jezik je del slovenske identitete, ki Slovence ločuje od drugih narodov in pomemben pokazatelj nacionalne zavesti, saj v sodobnem svetu potekajo boji za dominanco določenega jezika. Dimitrij Rupel to ponazori na primeru komunikacije Slovencev, Hrvatov in Srbov:

Srbi in Hrvati se iz različnih razlogov (zaradi tega, ker predstavljajo dva večja naroda v SFRJ, ker so se tako naučili v času predvojnega in poveljnega sožitja s Slovenci ...) zavedajo, da jim znanje slovenščine ni (nujno) potrebno. Njihova izkušnja pri sporazumevanju s Slovenci jih uči, da so ti pripravljeni govoriti z njimi v njihovem jeziku ob večini priložnosti in da so torej ustvarjeni tisti pogoji za komuniciranje, ki se jim zdijo zadostni. Mogoče bi se kdaj radi pogovarjali slovensko (tu pa tam se seveda najdejo Srbi in Hrvati, ki govorijo slovensko), toda ta pripravljenost je utemeljena zgolj na njihovem moralnem občutku oziroma slabi vesti (Rupel 1992: 38).

Po osamosvojitvi Slovenije je nacionalistični diskurz pričel s kreiranjem novih sovražnikov, saj smo se umestili v evropski prostor in si na južni meji zarisali mejnico od »Balkana«. Kot ugotavlja Pušnikova (2004: 684) je bila Hrvaška v reprezentacijah javnega mnenja na začetku devetdesetih predstavljena kot tesna zaveznica Slovenije, opisovana s pozitivnimi mnenji Slovencev o Hrvatih in celo kasnejšega sočustvovanja, v drugi polovici devetdesetih pa se je »začel krepiti diskurz o Hrvatih kot etničnih drugih, kar se na ravni teh novinarskih prispevkov kaže kot *ohlajevanje odnosov med sosedama, potreba po začrtanju meje zaradi mednarodnih zahtev, neskladnosti s slovenskimi nacionalnimi interesi*«. Zanimivo je dejstvo, da je v Sloveniji še »pred osamosvojitvijo prevladoval diskurz, ki Slovencev ni toliko razlikoval od 'južnih sosedov', npr. Hrvatov. Mediji niso postavljali ostrih mej med 'nami' in 'njimi', med Slovenci pa so promovirali, naj letujejo na 'prelepi hrvaški obali'« (Pušnik 1999: 803).

Hrvaška je iz prijateljice postala sovražnica, celo grožnja slovenskemu ozemlju ob meji, zaradi česar sta državi v konfliktnih odnosih. Prej plavajoči označevalec (Laclau 2000) slovenstva je dobil nove pomene, kar je Slovincem pomagalo oblikovati nacionalno zavest. Slovenstvu so bili prek diskurza o tujstvu določeni tudi sovražniki, ki so pomagali krepiti enotno skupnost za jasno določenimi mejami.

2.4 SLOVENSKO – HRVAŠKI ODNOSI: PRIMER KOPENSKJE MEJE

*Ker se bližajo volitve,
smo dobili Janšev 11. september – 9/13.
Smo napadeni, ogroženi,
Hrvati na meji gradijo mostove in kopljejo jarke,
ugrabljajo novinarje, braniti se moramo.²⁷*

Bistvo sosedskih odnosov²⁸ je percepcija svoje domovine, ki je velikokrat instrument dokazovanja, meje med sosednjimi državami pa so pogosto temelj spora med temi državami, saj »domovina predstavlja zgodovinsko ozemlje, deželo prednikov« in je nekakšna arena prelomnih točk v narodovi zgodovini (Smith 2005: 47). Tak primer sta tudi Slovenija in Hrvaška, ki sta še vedno v sporu zaradi mej, tako na kopnem kot na morju.

2.4.1 Južna kopenska meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško

Meja je prostor nad in pod zemeljsko površino in ne samo črta do katere se razteza državno območje (Simoniti, Sotlar 1995: 160). Slovenski Zakon o nadzoru državne meje mejno črto definira kot »namišljeno ali označeno črto, ki po kopnem, morju, rekah in jezerih deli območje Republike Slovenije od območja sosednjih držav« (Simoniti, Sotlar 1995: 160) Primer navezovanja posameznikov na zemljo in identificiranja na njeni osnovi je meja med Slovenijo in Hrvaško, ko »mediji poročajo, kako se slovenske politične elite na diplomatskih srečanjih borijo za vsak meter ozemlja, kjer meja še ni določena«, ugotavlja Pušnikova (1999: 806). Mejo na

²⁷ Mladina: Napeti petelini (Žerdin H. A., Ozmec S., Hrastar M., 16. 9. 2006), 19.

²⁸ Sosedske odnose v današnji moderni skupnosti držav oriše Karl Marcus Gauß (2001:134), ki pravi, da »levo od Rena, v Franciji, kuhinjskemu ščurku pravijo »pruski ščurek«, medtem ko v nemškem Porenju, desno od reke, sliši na ime »Francoz«. Na vzhodu Nemčije je poliglotna žival znana kot »rus«, medtem ko vzhodno od Nemčije rada nastopa kot »švabski ščurek«. V Italiji pa caplja zahrbtna žival z imenom »blatella germanica« neprimerno bolj gibčno kot »touristi tedeschi«. Različni narodi imajo torej različne žaljivke za druge narode oz. jih primerjajo z nadležnimi živalmi iz česar lahko sklepamo, da med državami bolj kot prijateljski odnosi vladajo odnosi sovraštva. Vse to pa je povezano z nacionalistično ideologijo države in konstrukcijo tujcev, saj ljudje sami po sebi ne iščemo sovražnikov v prebivalcih sosednjih držav.

Sovraštvo med državami, do katerega pripeljejo raznorazna hujskanja, največkrat »korenini v nepoznavanju drug drugega, to se konec koncev pravi v nečem, česar pravzaprav ni, v niču« (Gauß 2001: 55).

kopnem med Slovenijo in Hrvaško določa Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ki pravi, »da so državne meje RS mednarodno priznane državne meje bivše SFRJ z Republiko Avstrijo, z Republiko Italijo in Republiko madžarsko v delu v katerem te države mejijo na R. Slovenijo, ter meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško v okviru dosedanje SFRJ« (Simoniti, Sotlar 1995: 159).

Ob osamosvojitvi sta Slovenija in Hrvaška potrdili spoštovanje obstoječih meja na dan 25. 6. 1991, ki pa bi morale biti natančno določene še z meddržavnim sporazumom in označene na terenu (Javornik ur. 1997: 296). Slovenska strokovna skupina je leta 1994 pripravila kriterije za določitev državne meje, med katerimi je osnovni kriterij meja katastrskih občin, s čimer se je strinjala tudi Hrvaška (Simoniti, Sotlar 1995: 161). Kopenska meja med državama torej obstaja, večji problem je meja na morju, ki v zgodovini obeh držav nikoli ni bila določena.

»Od razglasitve samostojnosti republike Slovenije dalje je prisoten 'boj za južno mejo', za prost izhod na odprto morje, kakor tudi boj za nekatera obmejna sporna območja« (Gogala 1996: 5). Problem meje med Slovenijo in Hrvaško je v dvojnih evidencah geodetskih dokumentacij upravnih organov obeh držav in v neevidentiranih območjih v katastrskih evidencah (Simoniti, Sotlar 1995: 159) Mejne sporne točke oziroma območja neuskklajenosti meje med Republiko Slovenijo in republiško Hrvaško so:

- občina Lendava: meja ob Muri,
- občina Ormož: meja ob Dravi,
- občina Brežice: meja ob sotočju Save in Sotle,
- občina Novo Mesto: meja ob Trdinovem vrhu,
- občina Metlika: meja K.O. Sekuliči,
- občina Cerknica: meja v snežniških gozdovih,
- občina Piran: meja K.O. Sečovlje,
- meja v Piranskem zalivu (glej Gogala 1996: 261).

V tej nalogi se osredotočam na sporno mejo ob reki Muri, ki naj bi po Brionski deklaraciji podpisani 7. julija 1991 med Slovenijo in SFRJ, pod pokroviteljstvom Evropske Unije, potekala po sredini reke Mure. Brionska deklaracija »govori o izogibanju mejnim incidentom in vsebuje dogovor oziroma zavezo obeh vlad, da

bosta spoštovali stanje na dan 25. junija 1991«²⁹. Če gledamo potek meje po katastrski meji med Slovenijo in Hrvaško, je zaradi spremembe toka reke in s tem struge reke, na levem bregu ostalo približno osemsto hektarov hrvaškega ozemlja, na desnem pa okoli dvesto šestdeset hektarov slovenskega katastrskega ozemlja. Slovenska policija je od osamosvojitve Slovenije in Hrvaške 25. junija 1991 naprej nadzorovala levi breg Mure, novembra pa se je začela umikati na katastrsko mejo.

Sporazum premierjev Drnovška in Račana, sprejet leta 2001, ki ga hrvaška vlada ni dala v ratifikacijo Saboru, bi rešil problem z mejo na Muri, ki bi potekala za poplavnimi nasipi, in ti bi ostali slovenski³⁰. Enako bi veljalo za zaselek Mirišče ali tudi Brezovec, ki je del večje vasi na desni strani reke Mure in nogometno igrišče na Kapci³¹. Po Beli knjigi zunanjega ministrstva državi razmejuje Mura in tako mejni prehod ostaja na slovenski strani. Ob meji od julija leta 2004 patrolirajo slovensko-hrvaške policijske enote in ukrepajo glede na navodila države na katerem ozemlju se nahajajo³².

Mejo bi lahko rešili na tri načine: odločitev za katastrske meje, naravne meje ali načelo »uti possidetis«, kar pomeni, da državi pripada območje, ki ga nadzoruje v nekem trenutku, ugotavlja Branko Celar³³. Celar še dodaja, da sta možni rešitvi še arbitražna ali razglasitev območja za skupno ozemlje.

SLIKA 2.4.1.1: Potek južne meje pri Hotizi

²⁹ Nedeljski dnevnik: Joško Joras bi moral živeti (tudi) ob Muri (Bukovec Tomaž, Dora Milena, 24.9.2006), 8.

³⁰ Mag: Pregon vrtičkarjev (Kršinar Igor, 20.9.2006), 14.

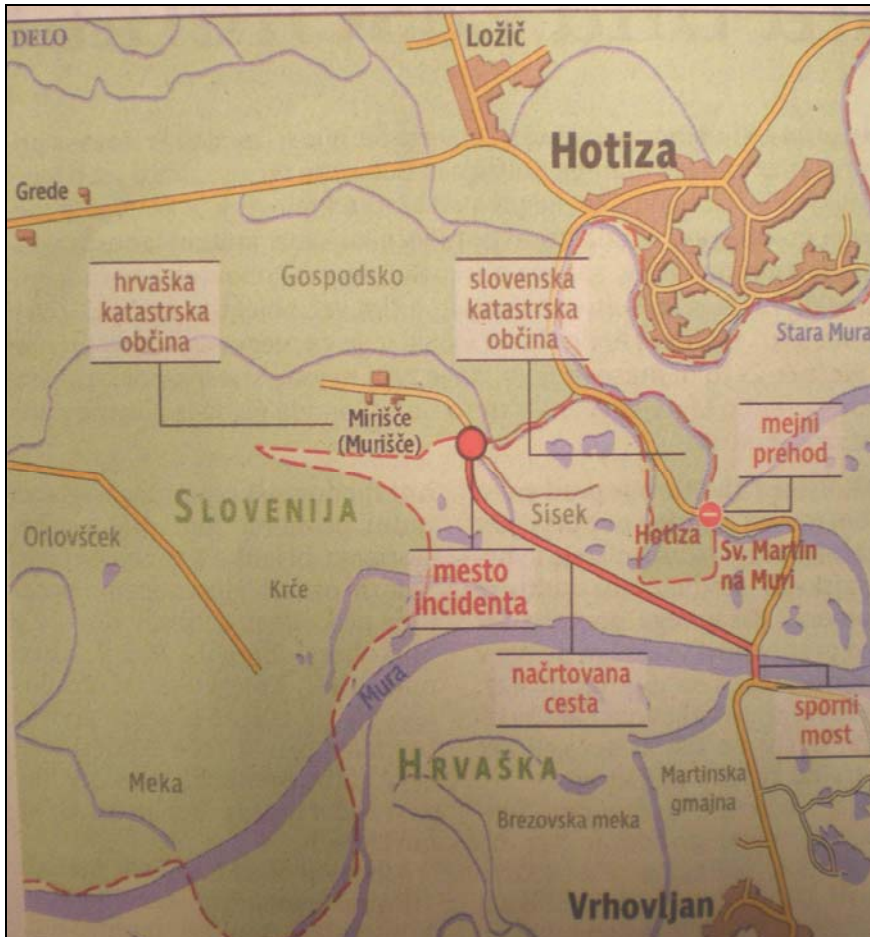
³¹ Mag: Pregon vrtičkarjev (Kršinar Igor, 20.9.2006), 14.

³² Mag: Pregon vrtičkarjev (Kršinar Igor, 20.9.2006), 14.

³³ Predavatelj na Fakulteti za družbene vede in strokovnjak za meje V Dnevnik: Problem je izbira meril (MŠ, 15. 9. 2006), 5.

(Nedeljski dnevnik: Joško Joras bi moral živeti (tudi) ob Muri (Bukovec Tomaž in Dora Milena, 24. 9. 2006), 2)

SLIKA 2.4.1.2: Pregled območja slovensko-hrvaške meje pri Hotizi z opombami

(Delo: V nasprotju z izjavami in listinami (Stojan Žitko, 14. 9. 2006), 3)

3. REPREZENTACIJA HRVATOV IN SLOVENCEV V SLOVENSkih TISKANIH MEDIJIH – PRIMER INCIDENTOV NA MEJI OB REKI MURI – DISKURZIVNA ANALIZA

Da bi ugotovila, kako Slovenci gledamo sami nase in kako na »druge«, v tem primeru na Hrvate, bom diskurzivno analizirala vsebino slovenskih dnevnih časopisov. Ugotavljala bom, kako smo Slovenci in Hrvati predstavljeni v tiskanih medijih ter tudi, katere besede so uporabljene v okviru vojaškega diskurza v opisovanju incidentov ob meji s Hrvaško. Shotter (glej Billig 2004: 95), o nacionalizmu pravi, da je to »tradicija argumentacije«, kar pomeni, da imajo nacije

posebne tradicije argumentiranja kdo »smo«, in kdo so »drugi«. Z diskurzivno analizo bom raziskovala retorične in argumentativne vzorce v časopisju ter ugotavljala, kakšne so ideje in pomeni, ki jih diskurzi ponujajo bralcem.

Slovenska identiteta je pripoved oz. naracija in sama na sebi ne obstaja (glej Pušnik 1999: 801), zato bom skušala ugotoviti, kako naša državna ideologija prek množičnih medijev vsakodnevno kreira reprezentacije slovenstva in oblikuje slovensko identiteto. Pozorna bom tudi na besede, ki vrednotijo Slovence in Hrvate in ugotavljala, ali prihaja do pozitivnega oziroma negativnega vrednotenja.

Pri analizi diskurza je treba vedeti, da vsak posameznik tekst bere in dojame na svoj način, zato je interpretacij teksta toliko, kolikor je bralcev. Naslovljenec mora ob dekodiranju besednega in stavčnega pomena sklepati tudi na konotativni ravni, ravni, ki ni izražena v tekstu. Sklepalno posameznik rekonstruira neizražene dele ter tako dopolni tisto, kar manjka v tekstu, iz eksplicitnega torej sklepa na implicitno.

Po teoriji relevance, ki sta jo v osemdesetih letih razvila Sperber in Wilson, je relevantnost sporočila pomembnejša kot kontekst (glej Čepič, Vogrinčič 2003: 323). Bistveno vlogo pri sklepanju o pomenu teksta ima tako zaledna vednost, iz katere posameznik izbere tiste informacije, ki izjavi dodelijo največji smisel. Ob ponavljanju določenih postavk, ki jih izvajajo teksti nam sčasoma s preišljeno kombinacijo eksplicitnih in implicitnih pomenov vsilijo določene predstave in tako vplivajo na zaledne predpostavke, ki jih uporabijo bralci (Justin v Čepič, Vogrinčič 2003: 324).

Časopisne prispevke jemljem kot »teren, na katerem se nenehno odvijajo boji za prevlado vladajoče nacionalne ideologije, hkrati pa so tudi sredstvo za reproduciranje teh ideoloških mehanizmov« (Pušnik 2004: 679).

3.1 VZOREC IN METODA ANALIZE

Zanimal me bo izbor jezikovnih sredstev v izbranih časopisih, torej besed z ekspresivno vrednostjo, večpomenskih besed, metafor, primer in drugih tropov, saj izbor jezikovnih sredstev služi kot orodje vplivanja in vrednotenja (glej Kalin Golob 2004: 704). Določene besede konotirajo dodatne pomene, izbira takih besed pa je novinarjeva, saj lahko izbira izmed različnimi sinonimi za neko besedo. Z določenimi izrazi novinar vrednoti vsebino sporočila. V jeziku se kodirajo pozitivni in negativni predsodki in tudi, če v družbi izginejo ali nekaj časa niso aktualni, za vedno ostanejo

fosilizirani v jezikovnih izrazih (glej Gorjanc 2005: 198). Gorjanc (glej 2005: 199) ugotavlja, da je žaljivost do določenih družbenih skupin, ki so del druge kulture, rezultat splošnih negativnih predsodkov, povezanih s stereotipi, kar bom skušala ugotavljati z analizo diskurza.

Osredotočila se bom na poročanje o incidentih ob slovensko-hrvaški kopenski meji, natančneje o incidentih pri mejnem prehodu Hotiza – Sveti Martin, na levem bregu reke Mure, v občini Lendava, kjer meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško še ni določena. Časovno se bom osredotočila na poročanja o dogodkih na meji v Hotizi v septembru 2006, štirinajst dni pred in po 13. septembru, ko so mediji poročali o aretaciji slovenskih novinarjev na omenjeni meji in ko so bile na mejo poslane specialne enote slovenske policije in je bilo tako ustvarjeno nekakšno vojno stanje. Kako so predstavljeni Hrvati in Slovenci v okviru poročanj o incidentih pri Hotizi, bom ugotavljala prek petih glavnih slovenskih dnevnih časopisov: Delo, Dnevnik, Večer, Slovenske novice in Primorske novice, pri čemer nedeljske izdaje časopisov niso vključene v analizo. Predmet analize so tisti prispevki, ki se dotikajo poročanja o dogodkih pri Hotizi, o gradnji nasipov ob reki Muri in prek teh dogodkov odnosa med Slovenijo in Hrvaško, ter reprezentacije Slovencev in Hrvatov. Posebej se bom osredotočila na poročanje o aretaciji slovenskih novinarjev 13. septembra, saj je bila to nekakšna prelomnica v odnosih s Hrvaško.

3.2 ANALIZA IZBRANIH NOVINARSKIH PRISPEVKOV

Analiza novinarskega poročanja o Slovencih in Hrvatih v okviru poročanja o dogodkih na meji s Hrvaško temelji na novinarskih prispevkih štirinajst dni pred- in po 13. septembru 2006, ko se je zgodil preobrat v skupnem delovanju Slovenije in Hrvaške glede gradnje protipoplavnih nasipov ob Muri septembra 2006. Tistega dne so bile na mejo poslane posebne in specialne enote policije, kar je dalo vzdušje izrednega stanja. Za analizo je bilo primernih 183 prispevkov (17 v Primorskih novicah, 56 v Večeru, 46 v Dnevniku, 4 v Slovenskih novicah in 60 v Delu) na temo obrambnih protipoplavnih nasipov ob reki Muri ali slovensko-hrvaške meje pri Hotizi ter osrednjega dogodka 13. septembra, aretacije slovenskih novinarjev, o katerih so poročali vsi izbrani tiskani mediji.

Od 2. septembra do 11. septembra se v izbranih časopisih kaže skrb za poplavno varnost, 13. septembra pa vlada Republike Slovenije aktivira posebne policijske enote, saj je hrvaška obmejna policija zaradi gibanja na hrvaškem katastrskem območju aretirala nekaj slovenskih novinarjev, zaradi česar so se razmere zaostrele. Po 13. septembru se nekaj dni govori izključno o aretaciji novinarjev in, zakaj je do tega prišlo, potem pa spet o gradnji protipoplavnih nasipov do konca meseca septembra, vendar se število člankov na to temo bistveno zmanjšuje.

Nacionalizem po Billigu (glej 2004: 10, 78) razumem kot ideologijo, način razmišljanja o svetu, ter načinu razmišljanja o »nas«, domovini in »drugih«. Nacionalizem nam kot ideologija razlaga, kdo smo »mi« in kdo so »drugi«. Narodu se pripiše posebna kulturna identiteta, ki ga loči od drugih narodov in določi posebno mesto v zgodovini (Griffin v Pajnik, Kuzmanić 2005: 63).

Slovenski izbrani tiskani mediji **ločujejo kategoriji Slovenci in »drugi«**, v tem primeru so »drugi« Hrvati. Gre za polarizacijo »mi« Slovenci, »oni« Hrvati: *hrvaški državni organi in naši policisti, naši domačini in hrvaški policisti, naši in hrvaški pogajalci, slovenska in hrvaška policija, naša stran in Hrvati, naši in hrvaški geodeti, naš in hrvaški policist, slovensko in hrvaško katastrsko ozemlje, Slovenija in Hrvaška, naši in hrvaški diplomati, naša država in Hrvaška, Ljubljana in Zagreb, uradna Ljubljana in Zagreb*. Naštela sem nekaj tipov polarizacije, ki se pojavljajo v vseh izbranih analiziranih medijih in ločujejo skupini »mi« in »oni«. Še bolj očitno se to vidi v naslednjem citatu: »*Mi ne moremo privoliti v to, da bi se naselja, kjer živijo naši državljani, priključevala na infrastrukturo neke druge države*«³⁴, kjer je Hrvaška poimenovana kot »neka druga država«, Slovenci pa so zajeti v skupini »mi«, ki ščiti svoje (»naše«) pripadnike. Veliko je svojilnih zaimkov »naše«: »*naši policisti varujejo dostop našim državljanom*«³⁵, poudarja se skupino »mi«, slovenski narod in meje »našega«: »*'v/emo, kje so meje slovenskega naroda. Meje slovenske države so iz 25. junija 1991, to je popolnoma jasno*«³⁶.

Primeri **ustvarjanja domovine** so vidni prek konstantne uporabe imena države Slovenije, slovenskih krajev: Hotize – kot *najstarejšega slovenskega mesta*³⁷, Kota, Mirišča, Kapc, Gaberij, velikokrat pa se omenja tudi reka Mura. Z lastnimi imeni delov

³⁴ Poudarila T.V. Delo: Slovenija je zaščitila svoje interese (Pojbič Jože, 14. 9. 2006), 3.

³⁵ Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

³⁶ Poudarila T.V. Večer: »Zaščitili smo interese države« (BŽ, 14. 9. 2006), 2.

³⁷ Poudarila T.V. Delo: Dosledno za pravično mejo s Hrvaško (Franc Milošič, 11. 9. 2006), 2.

pokrajine se državljane navezuje na pokrajino in domovino, vse pa povezuje tudi z zgodovino, saj je bilo »to ozemlje« od nekdanj »naše«: »//eva stran Mure naj ostane slovenska, kot je bila pred osamosvojitvijo – Slovensko podeželje je treba ohraniti poseljeno«³⁸

Hrvate in **Hrvaško** slovensko dnevno tiskano časopisje opisuje v okviru *enostranskega ravnanja, ki pogosto krši dogovore*³⁹, Hrvaška tudi »zlorablja pozitivni duh dogovora premierjev o popravilu nasipov za svoje interese in samovoljno krši pravice slovenskih lastnikov zemljišč«⁴⁰. Hrvati so opisani z naslednjimi besedami oziroma besednimi zvezami: *neverodostojen partner, skrajneži, provokatorji, sosede, hrvaška stran, soseda, hrvaška republika, samostojna Hrvaška, hrvaški provokator, bratski sosede, južna soseda, drzna soseda, ona stran, pohlevni in arogantni tujec, hrvaški kolegi*.

Hrvati v izbranih medijih so »drugi«, tujci, in posedujejo lastnosti, ki jih mi zanikamo o sebi in jih projiciramo na druge. »Druge«, v tem primeru Hrvate, se opisuje **negativno in poudarja negativne lastnosti oziroma pripisuje lastnosti, ki jih negativno vrednotimo**, kar opažam tudi v analiziranih prispevkih: *hrvaško izzivanje, enostransko izzivanje, hrvaška okupacija, ponavljajoči se enostranski koraki sosednje Hrvaške, nesprejemljivo in grobo ravnanje hrvaške strani, dvojne igre Hrvatov, nezakonito in nedopustno ravnanje hrvaških oblasti, hrvaška »evropska« meja, nestrpnost hrvaške države, hrvaška vzvišenost, neevropske poteze hrvaških oblasti, neevropska poteza, vredna obžalovanja, enostranski posegi Hrvaške, brezplodna in pogubna politika, spretno izkoriščanje, neevropsko ravnanje, grobi posegi, sporni poseg Hrvatov, dvomi o hrvaški verodostojnosti, delovanje po svoje – v svojo korist*. Naj omenjeno prikažem še v nekaj citatih: »Težave Iva Sanaderja: hrvaški premier ne obvladuje svojih ministrov«⁴¹, »Oni imajo neko hrvaško nacionalistično politiko in vsi Slovenci so za njih enaki«⁴², »Zunanji minister Dimitrij Rupel je v torek na TVS povedal, s kom imamo po njegovem opraviti na oni strani meje – z nacionalističnimi konkvistadorji«⁴³. Nacionalizem je pripisan drugi skupini in je negativno vrednoten (*nacionalistični konkvistadorji-pustolovci, neka nacionalistična politika*).

³⁸ Poudarila T.V. Delo: Dosledno za pravično mejo s Hrvaško (Franc Milošič, 11. 9. 2006), 2.

³⁹ Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

⁴⁰ Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

⁴¹ Poudarila T.V. Slovenske novice: Obnova nasipov brez specialcev (Vatovec Jadran, 16. 9. 2006), 2.

⁴² Poudarila T.V. Dnevnik: Na bojnih položajih (Praprotnik Rok, 14. 9. 2006), 3.

⁴³ Poudarila T.V. Dnevnik: Na bojnih položajih (Praprotnik Rok, 14. 9. 2006), 3.

Negativne reprezentacije so velikokrat potencirane celo v **demonizacijo Hrvatov ter prikazovanje »njih« kot »naših« sovražnikov in vzbujanje strahu pri domačem prebivalstvu**: »Toda nikoli ne vemo, kaj bodo še storili, da si utrdijo oblast na našem ozemlju«⁴⁴, »ne zna predstavljati, kaj bi se zgodilo, če bi hrvaška stran uporabila orožje«⁴⁵ »Hrvaška politika nadaljuje svojo politiko agresivnih vdorov na slovensko ozemlje ...!«⁴⁶, »Kje se to neha? Se bo jutri kdo spomnil, da hoče imeti Maribor?«⁴⁷, »tam so 'slovenska ognjišča', ki jih napada 'pohlevni in arogantni' tujec«⁴⁸.

Politika zastraševanja svojega naroda funkcioniira za krepitev in homogenizacijo skupine »mi«, ustvarja se ksenofobija ali strah, odpor do »drugih«, kar zapiše tudi eden od novinarjev: »menimo, da gre za *nepotrebno zaostrovanje* in *sejanje strahu* med ljudmi«⁴⁹, »t/o je zelo grob poseg hrvaške nad slovenskimi državljani na slovenskem ozemlju«⁵⁰, »kakorkoli že, kot kaže, bomo pričeli z našimi južnimi sosedi Hrvati ob reki Muri graditi skupen obrambni nasip. Nekateri poudarjajo, da bo nasip skupen. Še več pa je menda tistih, ki so prepričani, da je veliko pomembnejše to, da bo nasip obramben. Nikoli se namreč ne ve, kdaj ga bomo potrebovali«⁵¹. Strah zamistificira družbeno realnost in nekaj, česar ni, prikaže kot, da je (glej Pajnik, Kuzmanić 2005: 36–39). Spremeni percepcijo realnosti in nam ponudi zreducirano sliko realnosti.

Hrvati so v analiziranih tiskanih medijih največkrat prikazani kot grožnja »naši« domovini in njenim prebivalcem, **v nekaterih primerih pa so sovražno nastrojeni tudi med seboj**: »Nekateri predstavniki hrvaške vlade so pred štirimi dnevi v *hrbet zabodli* hrvaškega premiera Iva Sanaderja«⁵². Metafora *zabosti v hrbet* pomeni prevarati v najhujšem možnem smislu, saj napada ne pričakujemo, kar Slovincem namiguje s kakšnimi hrvaškimi politikami ima Slovenija opraviti.

---

⁴⁴ Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Ivan Gerenčer, 16. 9. 2006), 6.

⁴⁵ Poudarila T.V. Dnevnik: Minister mate uporablja vojaški besednjak (Praprotnik Rok, 15. 9. 2006), 5.

⁴⁶ Poudarila T.V. Večer: Dvomi o hrvaški verodostojnosti (Branko Maksim, 7. 9. 2006), 4.

⁴⁷ Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

⁴⁸ Poudarila T.V. Dnevnik: Janša ubranil status quo (Praprotnik Rok, 5. 9. 2006), 3.

⁴⁹ Poudarila T.V. Večer: Srhljivka na nikogaršnji zemlji (Stepišnik Matija, 15. 9. 2006), 4.

⁵⁰ Poudarila T.V. Večer: Obsodba hrvaškega posega (bz, 14. 9. 2006), 3.

⁵¹ Poudarila T.V. Večer: Nasipi (Čodra, 7. 9. 2006), 36.

⁵² Poudarila T.V. Slovenske novice: Interpelacije za leto 1999 ne bo (Vatovec Jadran, 9. 9. 2006), 2.

V primerih zaostrovanj med Slovenijo in Hrvaško je Hrvaška označena za krivo: »Pri vseh sporih, ki jih *ima Hrvaška s Slovenijo ...*«⁵³). Krivdo za politične odločitve vlade države se pripisuje »drugim« ali pa posamezniku, ki dejansko samo izvaja navodila političnega vrha, kot kaže naslednji primer: vrh slovenske policije naj bi »*grešnega kozla* za dogodke pri Hotizi poiskal v *policistu*, ki je bil v mešani hrvaško-slovenski policijski patrulji«⁵⁴. V enem primeru ugotovim tudi krivdo na strani Slovenije: »Kriva tudi Slovenija«⁵⁵, oziroma samo sokrivdo, na kar implicira beseda *tudi*.

»Mi« smo na drugi strani samo **neproblematična skupina, ki se skuša braniti pred vsiljivimi »drugimi«, ki vdirajo na naš teritorij:**

»Generalni direktor slovenske policije Jože Romšek je davi navsezgodaj (že ob 5. uri) z obmejnega območja pri Hotizi odpoklical dodatne policijske enote, ki so bile predvčerajšnjim napotene tja (po nizu nepojmljivih incidentov in zaporednem aretiranju več slovenskih novinarjev – ti so za gibanje ob meji imeli uradno pisno dovoljenje hrvaškega ministra za notranje zadeve, a so jih hrvaški policisti vseeno odpeljali in zasliševali) zaradi varovanja interesov republike Slovenije in njenih državljanov«⁵⁶,

»Hrvati so nam povzročali veliko težav pri obratovanju hotiškega broda, ki je last naše krajevne skupnosti. A pri tem jim nismo nikoli popustili«⁵⁷, »/s/koraj dve leti po osamosvojitvi smo imeli mir in bili prepričani, da živimo na slovenskem ozemlju. Potem se je začel narobe svet«⁵⁸, »Slovenija je zaščitila svoje interese«⁵⁹, »slovenska država preprosto morala zaščititi novinarje, ki so opravljali svoje delo na ozemlju, ki je še vedno del njenega ozemlja«⁶⁰, »potrebno okrepiti diplomatska

⁵³ Poudarila T.V. Dnevnik: Sloveniji in Hrvaški bi pomagala samo arbitražna (Inoslav Bešker, 16. 9. 2006), 5.

⁵⁴ Poudarila T.V. Dnevnik: Minister mate uporablja vojaški besednjak (Praprotnik Rok, 15. 9. 2006), 5.

⁵⁵ Poudarila T.V. Primorske novice: Kriva tudi Slovenija (TM, 12. 9. 2006), 3.

⁵⁶ Poudarila T.V. Slovenske novice: Obnova nasipov brez specialcev (Vatovec Jadran, 16. 9. 2006), 2.

⁵⁷ Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Gerenčer Ivan, 16. 9. 2006), 6.

⁵⁸ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Gerenčer Ivan, 16. 9. 2006), 6.

⁵⁹ Poudarila T.V. Delo: Slovenija je zaščitila svoje interese (Pojbič Jože, 14. 9. 2006), 3.

⁶⁰ Poudarila T.V. Delo: Zgodilo se je pričakovano (Ivan Gerenčer, 15. 9. 2006), 5.

prizadevanja in neposredno *zaščititi slovenski živelj* v obmejni vasici Mirišče«⁶¹, potreba po »'obrambi Slovenije pred agresijo Hrvaške'«⁶². Hrvati so prikazani kot tisti, ki skušajo zavzeti naš teritorij: »'v ozadju *hrvaške pripravljenosti*, da obnavlja slovenski nasip, so njene *ozemeljske pretenzije*'«⁶³, kar implicira na to, da ima Hrvaška skrite namene po našem ozemlju, za kar izkorišča gradnjo nasipov. Slovenci pa so v enem od naslovov kratko, a pomensko zelo bogato, opisani kot »*Branitelji*«⁶⁴.

Slovenski glasovi v dnevnem tiskanem časopisju so povezni z besedami oziroma besednimi zvezami, ki so večinoma **pozitivno vrednotene**: *razumevajočnost, usposobljenost, strokovnost, nenavadna ustrežljivost, odkrita prijateljska prijaznost, odgovornost, evropskost, državotvornost, ravnanje v rokavicah, dobri sosedje, popustljivost, prijateljska sosednja država, združevalnost, konstruktivnost, zaskrbljenost, naivnost, pasivnost, ogorčenost*. Slovenci so prikazani kot pogumen in ponosen narod, saj mu je uspelo ustvariti svojo državo, ki je sedaj na nivoju evropskih držav: »... *poguma nam ne manjka*. Saj smo ga *precej pokazali. Z osamosvojitvijo*«⁶⁵, pri čemer avtorica besedo osamosvojitve poudari s tem, ko jo osami in postavi pred piko. Slovenci so povzdignjeni, saj so se uspeli osamosvojiti, kar vestno poudarjajo in štejejo za velik dosežek, ki si ga morajo prebivalci Slovenije dobro zapomniti »'Osamosvojili smo se, imamo *lastno državo*, ustavo, gospodarske uspehe. *Bi lahko dosegli več?*'«⁶⁶.

Ker se imajo Slovenci za pravične, so slovenski politiki o dogodkih na slovensko-hrvaški meji vestno poročali političnima predstavnikoma za zadeve Evropske Unije Javierju Solani in Olliju Rehnu, s čimer naj bi *evropeizirali* problematiko: »Dr. Rupel je o zadnjih *enostranskih (hrvaških) izzivanjih več kot upravičeno* obvestil visokega predstavnika EU za skupno zunanjo politiko Javierja Solano in evropskega komisarja za širitev Ollija Rehna«⁶⁷.

Diskurz v izbranih tiskanih medijih Slovence umešča v »**moderni**« in »**demokratični Zahod**«, **Hrvaško**, pa kot potencialno članico tega »zahodnega

⁶¹ Poudarila T.V. Primorske novice: Za Mirišče ob Muri iščejo mir (Elikan Jaka, 15. 9. 2006), 3.

⁶² Poudarila T.V. Primorske novice: Za Mirišče ob Muri iščejo mir (Elikan Jaka, 15. 9. 2006), 3.

⁶³ Poudarila T.V. Večer: Dvomi o hrvaški verodostojnosti (Maksim Branko, 7. 9. 2006), 4.

⁶⁴ Poudarila T.V. Delo: Branitelji (Puc Ivan, 18. 9. 2006), 1.

⁶⁵ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

⁶⁶ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

⁶⁷ Poudarila T.V. Slovenske novice: Obnova nasipov brez specialcev (Vatovec Jadran, 16. 9. 2006), 2.

sveta«, **zaenkrat še na »Balkan«**: »/k/omisija poziva obe državi, naj storita vse potrebno za rešitev izvornega vprašanja razmejitve na način, ki je primeren za *državo članico EU in državo kandidatko*«⁶⁸, »tisti predstavniki hrvaške države, ki v zadnjih dneh (spet) zatrjujejo, da zdaj ne bodo nadaljevali *skrajno balkanskih obmejnih provokacij*, morda le mislijo resno«⁶⁹, »gre za *južno mejo med EU in ostalim svetom*«⁷⁰, »popolnoma *nesprejemljivo in neevropsko ravnanje hrvaške policije* pomeni prelomnico v odnosih Slovenije s Hrvaško«⁷¹, »/n/aši problemi so še zelo malo slovenski, lokalni. Naši problemi so evropski«⁷² Slovenija je prikazana v okviru evropskosti, »Zahoda«, Hrvaška pa ne-evropskosti in »Balkana«. Poudarja se tudi članstvo v institucijah »zahodnega sveta«: »*Slovenija postala članica EU in NATA, del zahodnega demokratičnega sveta*«⁷³. V enem primeru opazim enakovrednost v okviru evropskosti in sicer, v primeru, da »na meje med *evropskimi sosedami* ne sodijo vojaki«⁷⁴.

Etnocentrizem se kaže v primerjanju »naše« in »druge« skupine, v razlikovanju ene od druge, torej Slovencev od Hrvatov, v primerjavi z »njimi« pa **moramo biti seveda boljši**: »Tudi Hrvati so imeli pripravljen projekt za obnovo nasipa, ki pa se *razlikuje od našega*. 'Hrvaški projekt je predvideval tudi izgradnjo betonskega zidu ob nasipu, ki bi *po mojem skazil podobo naravnega okolja*, vprašanje pa je tudi, *ali bi odločilno pripomogel k obrambni sposobnosti* nasipa pred poplavami. *Hrvaška stran je v pogajanjih sprejela naš projekt obnove nasipa*«⁷⁵.

Pri analizi tekstov ugotavljam tudi, da Slovenija, kot nacionalna država, ki je vključena v svetovno organiziran sistem nacionalnih držav Evropsko Unijo, kaže do **Hrvaške vzvišen odnos in jo prikazuje kot nedoraslo kandidaturi za članstvo v Evropski Uniji**: »/o/dbor tudi ugotavlja, da so *hrvaški postopki nezakoniti in neupravičeni*, v vsakem primeru pa so *sprti z evropskimi standardi in z merili dobrososedskega sodelovanja*, ki jim je Hrvaška zavezana kot *kandidatka za članstvo v EU*«⁷⁶, »saj bi morala Slovenija Hrvaški *odreči podporo pri vstopanju v*

⁶⁸ Poudarila T.V. Dnevnik: Vrsta pozivov k pomiritvi (Kralj Marjeta, Zorko Mojca, 15. 9. 2006), 4.

⁶⁹ Poudarila T.V. Slovenske novice: Obnova nasipov brez specialcev (Vatovec Jadran, 16. 9. 2006), 2.

⁷⁰ Poudarila T.V. Primorske novice: Vaja dela mojstra (Dravinec Sašo, 7. 9. 2006), 2.

⁷¹ Poudarila T.V. Primorske novice: Delavce in novinarje so ob Muri zamenjali specialci (Gleščič Katja, 14. 9. 2006), 2.

⁷² Poudarila T.V. Poudarila T.V. Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

⁷³ Poudarila T.V. Večer: Rambo diplomacija (Potič Zoran, 15. 9. 2006), 5.

⁷⁴ Poudarila T.V. Dnevnik: Allo, allo (Miheljak Vlado, 8. 9. 2006), 5.

⁷⁵ Poudarila T.V. Delo: Nasipa še ne obnavljajo (Gerenčer Ivan, 18. 9. 2006), 1.

⁷⁶ Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

EU«⁷⁷, »če bi Sanader kot predsednik hrvaške vlade res *želel biti vsaj približno primerljiv* s predsedniki vlad drugih evropskih držav ...«⁷⁸, »Sašo Peče (SNS) se je zavzel, da bi *hrvaški nemudoma odrekli brezpogojno podporo* pri njenem vstopanju v EU«⁷⁹, »*razumno dejanje države, ki je že članica EU*, kjer se taki zapleti rešujejo v skladu z *demokratskimi standardi in strokovnimi normativi*, in države, ki se šele želi vključiti v veliko evropsko družino«⁸⁰. Kljub vzvišenemu odnosu slovenije do Hrvaške pa »je v strateškem *interesu Slovenije, da Hrvaška postane del EU*«⁸¹

Kljub številnim negativnim reprezentacijam Hrvatov in pozitivnim reprezentacijam Slovencev opažam tudi **pozitivne reprezentacije Hrvatov in negativne Slovencev**. Tudi za Hrvate je značilno, da se vedejo *diplomatsko in odgovorno*, saj »hrvaška vlada v vsakem trenutku ve, kako se je treba odzvati in zaščititi *nacionalne interese v duhu evropskega sodelovanja in solidarnosti*«⁸², »Sanader pa je včeraj pozval k *razumnosti in zaščiti ljudi pred poplavami*«⁸³. Sanader tudi večkrat poziva k *umirjenosti in sodelovanju v evropskem duhu in prijateljstvu*, enkrat pa je celo omenjeno *korektno ravnanje hrvaških policistov*, za razliko od drugih primerov poročanja o dogodkih na Hotizi, ko so novinarji zapostavili dolžnosti obmejne policijske patrulje, ki je delovala po standardnih postopkih za nezakonito prečkanje meje in pisali bolj ali manj o incidentu.

Več kot pozitivnih reprezentacij Hrvatov je negativnih reprezentacij Slovencev in Slovenije, tu pa gre predvsem za politične, diplomatske predstavnike Slovenije, ne pa za Slovence na splošno: »'Če pridejo na sceno policisti, pomeni, da so diplomati *neuspešni in nesposobni*.«⁸⁴, »... slovenska država *premalo odločna* na pogajanjih o pravični meji na Muri in da bo *zagrešene napake* težko popravila«⁸⁵, »Slovenija namerno *do skrajnosti zaostrila mejni spor* na Muri, da bi se pred lokalnimi volitvami povečale napetosti«⁸⁶. Izjave slovenskih politikov so opisane kot *nesprejemljive, neutemeljene in netočne*, slovenski politični predstavniki naj *ne bi obvladovali*

⁷⁷ Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

⁷⁸ Poudarila T.V. Slovenske novice: Obnova nasipov brez specialcev (Vatovec Jadran, 16. 9. 2006), 2.

⁷⁹ Poudarila T.V. Primorske novice: Delavce in novinarje so ob Muri zamenjali specialci (Glešič Katja, 14. 9. 2006), 2.

⁸⁰ Poudarila T.V. Večer: Hotiza kot prelomnica? (Žunec Branko, 14. 9. 2006), 2.

⁸¹ Poudarila T.V. Primorske novice: Za Mirišče ob Muri iščejo mir (Elikan Jaka, 15. 9. 2006), 3.

⁸² Poudarila T.V. Dnevnik: Sanader: Ne lzzivajmo (dp, 15. 9. 2006), 5.

⁸³ Poudarila T.V. Primorske novice: Za Mirišče ob Muri iščejo mir (Elikan Jaka, 15. 9. 2006), 3.

⁸⁴ Poudarila T.V. Dnevnik: Vrsta pozivov k pomiritvi (Kralj Marjeta, Zorko Mojca, 15. 9. 2006), 4.

⁸⁵ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Gerenčer Ivan, 16. 9. 2006), 6.

⁸⁶ Poudarila T.V. Dnevnik: Sanader: Ne lzzivajmo (dp, 15. 9. 2006), 5.

situacije, policija in politika reševanja spora sta označeni za *nesposobni*, politiki *sprenevedajoči*, *diplomatsko nesposobni in nemočni*. Novinarji Slovence prikazujejo kot *odgovorne za svoje napake*, ki se jih zavedajo in jih tudi priznajo: »Osnovno izhodišče smo si *sami pokvarili*, prvi smo začeli. *Nismo izpolnili svoje dolžnosti* do hrvaških varčevalcev Ljubljanske banke. *Neskončno napako smo naredili!* Pravno, ekonomsko in moralno. S takšno popotnico je težko. *Globoko smo zavozili.*«⁸⁷

Čeprav preučujem slovenske medije, v katerih sodeč po teoretičnem konceptu nacionalistične ideologije naj ne bi bilo prostora za glasove «sovražnikov», se v analiziranih medijih pojavljajo sklopi, kjer naj bi⁸⁸ Hrvaška stran podajala svoje videnje dogodkov: »*Hrvaška verzija* dogodkov na meji pri Hotizi – Novinarji nezakonito prečkali mejo«⁸⁹. V teh člankih hrvaški predstavniki podajajo mnenja o sporih na meji, ki pa krivdo pripisujejo Sloveniji: »/h/rvaška stranka prava (HSP) ocenjuje, da je *slovenska stran namerno zaostрила mejni spor*, da bi povečala napetost pred lokalnimi volitvami«⁹⁰. Zanimivo je, da so takšni prispevki sploh objavljeni, saj gre za kritiko slovenske politike, po Van Dijkovem (1998) ideološkem kvadratu naj bi se kritike na naš račun namreč prikrivale.

Slovenci so bili dolgo pod okriljem večjih narodov, zato **slovenski mediji poudarjajo obdobje osamosvojitve, spominjajo državljane na skupno preteklost in gradijo slovensko identiteto**: »/d/ve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet«⁹¹ »... ima v svojem arhivu *zajeten kup zemljevidov in pisnih dokumentov, tudi iz avstro-ogrskih časov, s katerimi dokazuje, da je bilo ozemlje na levem bregu Mure pri Hotizi od vekomaj slovensko*«⁹², »/z/lakaj se je Slovenija odpovedala nadzoru ozemlja, ki so ga *naši policisti, teritorialci in domačini na območju Mure obranili med osamosvojitveno vojno*, ni še nihče pojasnil«⁹³.

Še vedno pa se zdi, da Slovenci iščejo svojo identiteto, identiteto, ki bi jih povelečevala, da bi se osvobodili misli hlapčevstva : »*kako bomo pod zunanji*

---

⁸⁷ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

⁸⁸ Hrvaška je v slovenskih medijih težko objektivno zastopana, ker hrvaške izjave podajajo slovenski novinarji, na katere delujejo drugačne nacionalistične ideologije kot na hrvaške novinarje.

⁸⁹ Poudarila T.V. Večer: Novinarji nezakonito prečkali mejo (Mali Mladen, 14. 9. 2006), 3.

⁹⁰ Poudarila T.V. Večer: Sanader poziva k umirjenosti (Mali Mladen, 15. 9. 2006), 5.

⁹¹ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Gerenčer Ivan, 16. 9. 2006), 6.

⁹² Poudarila T.V. Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Gerenčer Ivan, 16. 9. 2006), 6.

⁹³ Poudarila T.V. Delo: Ali Hrvati gospodarijo na levem bregu Mure tudi s pomočjo Slovencev? (Gerenčer Ivan, 9. 9. 2006), 3.

pritiske ohranili identiteto? Poglejte Hrvate. Kaj narediti ob njihovih pritiskih, si ne znam predstavljati. *Karkoli so začeli, so izpeljali. Mi pa zmeraj pokleknejo.* Ne mislim, da smo slabiči. Koncepta nimamo, da bi parirali pritiskom⁹⁴. Hrvati so v tem primeru Slovence za zgled, to kar bi Slovenci radi bili, močni, trdni v svojih načelih in ne slabiči, ki podležejo pritiskom.

Pri lingvistični analizi enega od prispevkov ugotovim **pomanjkljivo navajanje raziskave o nepriljubljenosti Slovencev na Hrvaškem**, kar se mi zdi velikega pomena za ustvarjanje negativnih percepcij drug o drugemu. O načinu izvedbe raziskave ni podatkov, samo splošni zaključki, kar pripomore h krepitvi homogenosti državljanov Slovenije in občutenje sovražnosti proti Hrvatom: »/t/ako so *nedavno menda Hrvati v neki anketi v večji meri izrekli, da bi jim bilo ljubše imeti za soseda Srba kot Slovenca*«⁹⁵. Slovenci se prepoznajo kot del skupine, ki je nesprejeta s strani »drugih«, zato pride do obrambnega mehanizma, odpora do te skupine. Ta podatek ima na Slovence še večji učinek zato, ker s Hrvaško nikoli niso bili v večjih sporih, celo nasprotno, državi sta imeli prijateljski odnos, za razliko Srbije in Hrvaške, ki sta bili dolgo v vojni ob osamosvajanju Hrvaške od Jugoslavije.

Da je novica zanimiva, je velikokrat **dramatična in personalizirana**, to pomeni, da govori o posamezniku, predstavlja individualno zgodbo, kar je prisotno tudi glede poročanja o dogodkih na slovensko-hrvaški meji septembra 2006: »/h/rvaški policisti so na levem bregu Mure pri Hotizi *prijeli domačina Štefana Tibauta* in ga s policijskim čolnom čez Muro odpeljali na zaslišanje v Mursko Središče in nato še k sodnikom za prekrške v Čakovec. *Tibaut je v bližini Mure na tovornjak z bagrom nalagal zemljo ...*«⁹⁶, »o tem, kako so *polnih petnajst let doživljali vse tegobe, povezane z mejo s Hrvaško, sem se s Štefanom Sobočanom in Viktorjem Bogdanom* čisto po naključju pogovarjal v sredo, le nekaj ur pred odločnim posredovanjem slovenskih policistov«⁹⁷. »/s/pelji se, *Slovenec, da se ti ne bo kaj zgodilo,* je odgovor *možakarja, ki je na trgu pil pivo, razkrival napetost, ki se je prikradla med ljudi*«⁹⁸

Da preučevani medijski diskurz ne dela zgolj na ločevanju pripadnikov Slovenije in Hrvaške, kaže **poročanje o skupnem delovanju, sodelovanju** v okviru

⁹⁴ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

⁹⁵ Poudarila T.V. Dnevnik: Allo, allo (Mihelj Vlado, 8. 9. 2006), 5.

⁹⁶ Poudarila T.V. Večer: Večerova kronologija incidentov na Hotizi (Žunec Branko, 16. 9. 2006), 2.

⁹⁷ Poudarila T.V. Poudarila T.V. Delo-Sobotna priloga: Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet (Gerenčer Ivan, 16. 9. 2006), 6.

⁹⁸ Poudarila T.V. Večer: Srhljivka na nikogaršnji zemlji (Stepišnik Matija, 15. 9. 2006), 4.

gradnje nasipov: »sodelovanje Hrvaške in Slovenije pri gradnji nasipov«⁹⁹, »skupaj na nasipe«¹⁰⁰, »slovenski in hrvaški delavci lahko že danes skupaj začnejo obnavljati ...«¹⁰¹. V analiziranih časopisnih besedilih se pojavljajo še naslednje besede, ki nakazujejo dober odnos med Slovenijo in hrvaško: *partnerstvo*, *prijateljstvo*, *zavezništvo*, *dobrososedstvo*, *sodelovanje in evropska solidarnost*. Zanimivo pa je, da iz pozitivnih odnosov in dogovora med premierjema o skupni gradnji nasipov 9. septembra, sredi meseca pride do naglega preobrata, ko se stanje med državama začne zaostroovati in se 13. septembra zgodi »incident« na meji Hotiza-Sveti Martin, kar je bila verjetno samo politična manipulacija v predvolilnem času.

Pri analizi se osredotočim tudi na **vojaški diskurz** oziroma vojaško izrazoslovje, ki daje vzdušje izrednih razmer: »Sedaj je počilo«¹⁰², »policiji gledata iz oči v oči prek orožja in lahko le malenkostna stvar pripelje do poslabšanja razmer«¹⁰³, »/vrsta pozivov k pomiritvi«¹⁰⁴, »/n/aše dodatne policijske enote so se umaknile z območja Hotize: njihovemu zgledu so potem sledili tudi hrvaški specialci«¹⁰⁵, »/s/rhljivka na nikogaršnji zemlji«¹⁰⁶, »/m/iren konec tedna na obmejnem ozemlju pri Hotizi«¹⁰⁷, »/p/ri Hotizi včeraj mirno«¹⁰⁸, »/n/a bojnih položajih«¹⁰⁹, »/o/b vpoklicu so oboroženi z avtomatskimi puškami heckler & hoch 9 mm, ki pa lahko učinkovito delujejo le na razdalji do 30 metrov (hrvaški so oboroženi s težjo puško M 70)«¹¹⁰, »/p/rek sto slovenskih pripadnikov posebnih policijskih enot in 30 hrvaških policistov iz intervencijske enote čaka na razplet zadnjih mejnih sporov in ustvarja vtis vojnega stanja«¹¹¹, »/s/pecialci na položajih. Zaostreni odnosi«¹¹², »/s/edaj je počilo«¹¹³. Večina izpisanih citatov je pravzaprav naslovov, ki usmerjajo bralce, kako brati tekst in že takoj na začetku uokvirijo njihovo razmišljanje. Besede in besedne zveze, ki jih štejem v vojaški diskurz in opažam v analiziranih medijih so

⁹⁹ Poudarila T.V. Dnevnik: Minister mate uporablja vojaški besednjak (Praprotnik Rok, 15. 9. 2006), 5.

¹⁰⁰ Poudarila T.V. Primorske novice: Skupaj na nasipe (NR, 4. 9. 2006), 3.

¹⁰¹ Poudarila T.V. Primorske novice: Skupaj na nasipe (NR, 4. 9. 2006), 3.

¹⁰² Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

¹⁰³ Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

¹⁰⁴ Poudarila T.V. Dnevnik: Vrsta pozivov k pomiritvi (Kralj Marjeta, Zorko Mojca, 15. 9. 2006), 4.

¹⁰⁵ Poudarila T.V. Slovenske novice: Obnova nasipov brez specialcev (Vatovec Jadran, 16. 9. 2006), 2.

¹⁰⁶ Poudarila T.V. Večer: Srhlijvka na nikogaršnji zemlji (Stepišnik Matija, 15. 9. 2006), 4.

¹⁰⁷ Poudarila T.V. Delo: Nasipa še ne obnavljajo (Gerenčer Ivan, 18. 9. 2006), 1.

¹⁰⁸ Poudarila T.V. Delo: Danes delovni dogovor o nasipu (Gerenčer Ivan, 20. 9. 2006), 3.

¹⁰⁹ Poudarila T.V. Dnevnik: Na bojnih položajih (Praprotnik rok, 14. 9. 2006), 3.

¹¹⁰ Poudarila T.V. Dnevnik: Minister mate uporablja vojaški besednjak (Praprotnik Rok, 15. 9. 2006), 5.

¹¹¹ Poudarila T.V. Večer: Srhlijvka na nikogaršnji zemlji (Stepišnik Matija, 15. 9. 2006), 4.

¹¹² podnaslovi, Poudarila T.V. Primorske novice: Delavce in novinarje so ob Muri zamenjali specialci (Gleščič Katja, 14. 9. 2006), 2.

¹¹³ Poudarila T.V. Dnevnik: Sedaj je počilo (sta, 14. 9. 2006), 3.

še: *specialne enote, protiteroristično in protidiverzantsko delovanje, policijska zaseda, pomirjujoči toni, oborožena sila, nočni sestanek parlamentarcev.*

Ob branju izbranih prispevkov ugotavljam, da slovenski novinarji uporabljajo veliko besednih figur, **metafor** za izražanje odnosov med Slovenijo in Hrvaško: *priliti olje na ogenj, začiniti sosedske odnose, imeti figo v žepu, barantati pod mizo, podpihovati problem, poskrbeti za nove incidente, odvzeti prostost, demonstracija sile, grobe razpoke v odnosih, gasiti požar, iz trte zvite izjave, pokazati zobe, gledati si iz oči v oči z orožjem.*

Povednemu novinarji dodajajo še enobesedne stavke na koncu izraženega, s čimer usmerjajo občutke bralca o prebranem, čeprav bi morali stremeti k čim večji objektivnosti: »... do zob oboroženi slovenski in hrvaški policisti pogledovali skozi grmovje ob meandrih reke Mure na skrajnem severovzhodnem koncu Slovenije. *Grozljivo.*«¹¹⁴

Opažam tudi **ironijo**, ki se kaže v naslovu: »/l/jubezen ob meji«¹¹⁵, kjer ljubezen pomeni sovraštvo oziroma slabi odnosi, **poosebitve**: »*Hrvaška lovi naše novinarje*«¹¹⁶ in **posploševanja**: »*lastniki zemljišč ob Muri popišejo vso škodo, ki so jim jo z deli in posegi povzročili Hrvati*«¹¹⁷, »*kar zagrabiš, imaš, tako delajo Hrvati*«¹¹⁸. Krivda v teh primerih ni pripisana političnim akterjem, ki sprejemajo odločitve, pač pa »nam« ali »njim« na splošno, Slovencem ali Hrvatom. Avtorji včasih govorijo v imenu vseh »nas«, namesto »nas«, kar daje bralcem vedeti, kako naj razmišljajo, hkrati pa avtor s tem, ko govori v imenu vseh, bralce povezuje v neko zamišljeno skupnost (Anderson 1998): »/i/mamo občutek, da se je nemara marsikaj zgodilo tudi pod mizo«¹¹⁹.

Prek diskurza se širijo tudi predsodki in stereotipi o »drugih«, ki določene narode povezujejo z nelegalnimi dejanji: »/n/enavadno, nedopustno in zelo čudno, namreč na nikogaršnji zemlji je novinarje – *ne kitajskih ali nigerijskih beguncev* – prijela mešana patrolja hrvaških in slovenskega policista«¹²⁰.

¹¹⁴ Poudarila T.V. Primorske novice: Ljubezen ob meji (Dravinec Sašo, 14. 9. 2006), 2.

¹¹⁵ Poudarila T.V. Primorske novice: Ljubezen ob meji (Dravinec Sašo, 14. 9. 2006), 2.

¹¹⁶ Poudarila T.V. Slovenske novice: Hrvaška lovi naše novinarje (B.C., 14. 9. 2006), 2.

¹¹⁷ Poudarila T.V. Dnevnik: Od zamenjave ozemelj do arbitraže (Igor Mekina, 18. 9. 2006), 3.

¹¹⁸ Poudarila T.V. Večer: Zmeraj bo kakšna ministrica-Intervju z dr. Francetom Bučarjem (Venessa Čokl, 9. 9. 2006), 36.

¹¹⁹ Poudarila T.V. Večer: Dvomi o hrvaški verodostojnosti (Branko Maksim, 7. 9. 2006), 4.

¹²⁰ Poudarila T.V. Primorske novice: Ljubezen ob meji (Dravinec Sašo, 14. 9. 2006), 2.

3.3 DISKUSIJA: Kaj je vzrok negativnih reprezentacij Hrvatov?

Bistvo lingvistične analize poročanja o dogodku na mejnem prehodu Hotizi je bilo pokazati, da medijski diskurz ustvarja napetosti med državama in oblikuje naše percepcije »nas« in »njih«, kjer je skupina »mi« predstavljena pozitivno, skupina »oni« pa negativno. Kot je pokazala analiza, pa ni vedno tako oziroma je lahko celo obratno. Problem ustvarjajo politika in meddržavni odnosi, ki z nacionalističnimi prijemi vplivajo na ljudi prek medijskega diskurza: »slovensko-hrvaški odnosi so zastrupljeni, da so se začeli prezirati in morda celo sovražiti sleherniki, ki nimajo nobenih slabih izkušenj drug z drugim«¹²¹.

Pri pregledu vseh prispevkov o incidentih pri Hotizi, sem ugotovila, da jih večina Hrvatov upoveduje negativno, prikazuje jih kot krivce za spore na meji, kot grožnjo »našemu« ozemlju in prebivalcem. Kljub dogovoru med premierjema Janšo in Sanaderjem o skupni gradnji nasipov ob reki Muri v začetku septembra, sredi meseca izbruhnejo izredne razmere pri Hotizi, ko pride do aretacije slovenskih novinarjev, zaradi česar so na mejo z obeh strani poslani posebni in specialni policijske enote. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 specialnih policijskih enot ob meji ni bilo, zato je ta gesta kazala na izredne razmere med državama, vojaški diskurz v medijih pa je z vojaškim besednjakom ustraševal prebivalstvo Slovenije. V začetku meseca so glavna tema protipoplavni nasipi, poudarek je sodelovanju hrvaške in Slovenije, po incidentu pri Hotizi pa glavna tema postanejo aretirani novinarji, politiki, ki vsak po svoje razlagajo stanje ob meji, tako da gradnja nasipov ostaja tema v ozadju, ki jo proti koncu meseca septembra 2006 spet obudijo. Kljub številčnejšim negativnim reprezentacijam pa ugotovim tudi pozitivne reprezentacije Hrvatov in pa negativne Slovencev, res pa je, da v slovenskih medijih prevladujejo slovenski glasovi, hrvaški glasovi pa so posredovani prek slovenskih novinarjev, tako da je poročanje več ali manj enostransko.

Analiza časopisnih reprezentacij Hrvatov in Slovencev pokaže, da lahko govorimo o tiskanih medijih kot oblikovalcih pomena in interpretacij slovenskosti in hrvaškosti. Kot ugotavljam skozi analizo, mediji to počnejo prek redukcije celotne situacije Hrvatov in Slovencev ob meji samo na incidente, torej samo določene dogodke, v katerih so Slovenci predstavljeni kot branitelji svoje meje, Hrvati pa tisti, ki

---

¹²¹ Poudarila T.V. Dnevnik: Allo, allo (Miheljak Vlado, 8. 9. 2006), 5.

vdirajo na slovensko ozemlje in povzročajo težave. Mediji s takšnim načinom poročanja, da torej predstavljajo odnose s Hrvati na enostranski način, v povezavi z incidenti na meji, konstruirajo predstavo o Hrvatih kot celoti na podlagi dogodkov ob meji. Ključen ideološki efekt ima torej že sama izbira perspektive gledanja na dogodke ob meji, na podlagi katere se določajo pomeni. Že z naslovi, ki uokvirijo pomen in dogodke zreducirajo zgolj na incidente, je lahko dosežena ideološka manipulacija pomena.

Temeljni vzrok tako številnih negativnih reprezentacij Hrvatov vidim v bližajočih se lokalnih volitvah 22. oktobra 2006, 22. septembra pa se je začela tudi volilna kampanja za župane in občinske svetnike v 210 občinah. Politiki v boju za oblast v medije plasirajo določene teme, velikokrat pride do zaostrovanj tem, da se lahko pokaže resnična stališča določene stranke. Po drugi strani pa je lahko incident ob Hotizi samo preusmeritev pozornosti državljanov s pomembnejših tem na neko banalno temo, v tem primeru aretacije novinarjev, ki na slovensko-hrvaški meji iščejo zanimive zgodbe. Film *Wag The Dog* lepo prikazuje kako mediji lahko ustvarijo vojno v medijih, da pozornost s pomembnih političnih tem preusmerijo drugam, in z vojno ustvarijo stanje strahu, zaskrbljenosti, ogroženosti, kar je lahko tudi primer Hotize. V septembru 2006 je Ministrstvo za finance podalo predlog davčne reforme, predlagan je bil zakon o dohodnini, v okviru tega pa davki na dodano vrednost, davek od dohodkov pravnih oseb, davek na promet nepremičnin, davek na dediščino in darila, davek na vodna plovila. Septembra je v Libanon odšlo 12 slovenskih vojakov, čemur slovenska javnost ponavadi nasprotuje, v Portorožu je bilo 28. septembra zasedanje obrambnih ministrov NATO, 11. septembra so se mediji spominjali terorističnih dogodkov v Združenih državah Amerike, pojavljala se je tudi tema o sporu Janša-Drnovšek glede sredstev denarja o financiranju Urada predsednika Republike Slovenije. To je nekaj tem, ki se mi zdijo pomembne, pa so bile zaradi »incidenta« pri Hotizi v ozadju oziroma niso dobile toliko pozornosti kot gradnja nasipov ob reki Muri, ki so bili največkrat v središču pozornosti vseh časopisov, z izjemo Slovenskih novic, ki ima poudarek bolj na individualnih zgodbah »navadnih« ljudi, ki so ponavadi tragične.

Hrvati so reprezentirani kot del »Balkana«, od katerega se skuša Slovenija omejevati in postavljati v evropski prostor, kamor naj bi od nekdaj spadala. Za Evropejce veljajo boljše lastnosti kot za »Balkance«, skupinska identiteta, tudi

nacionalna pa deluje po principu etnocentričnosti, saj si pripadniki različnih narodov prizadevajo biti boljši in naprednejši.

Za nadaljnje raziskovanje bi bilo zanimivo preučiti še kako hrvaški mediji reprezentirajo Slovence in ali mediji dejansko vplivajo na percepcijo Slovencev o Hrvatih, kar bi ugotavljala prek poglobljenih intervjujev, in če obstaja razlika v dojemanju Hrvatov med Slovenci, ki imajo stike s Hrvati in tistimi, ki Hrvate poznajo samo prek medijev.

Večjih problemov pri raziskovanju nisem imela, opazila pa sem, da sem se med pisanjem umeščala v skupino »mi«, torej med Slovence, tudi ob trudu, da bi ostala čim bolj objektivna. Tudi sama sem namreč pod vplivom slovenskih medijev in mehanizmov, ki od majhnega name prenašajo dominantne ideologije. Nacionalizem ima vpliv na vse nas, pomembno pa je, da se tega zavedamo in skušamo na področju raziskovanja ostati čim bolj objektivni in ne iskati samo tistega, kar želimo najti, pač pa se osredotočimo na vse, kar je dano eksplicitno in ugotavljati tudi implicitno, tisto, kar odkrijemo na konotativni ravni.

4. ZAKLJUČEK

Vsaka identiteta je družbeno oblikovana, tudi nacionalna identiteta, ki jo gradi in ohranja nacionalistični diskurz z različnimi ideološkimi mehanizmi, s ciljem povečati pripadnost naciji. Na primeru medijskih reprezentacij hrvaškosti v okviru poročanja o incidentih pri Hotizi (na slovensko-hrvaški meji) v slovenskih tiskanih medijih septembra sem poskušala prikazati vlogo medijskega diskurza pri demonizaciji Hrvatov in pozitiviranju Slovencev.

Mediji so tisti, ki za nas interpretirajo dogodke in ustvarjajo svojo verzijo realnosti. Po konstruktivistični teoriji ni nič dano samo po sebi, pač pa oblikovano prek družbe, okolja, v določenem času in prostoru. Prek jezika spoznavamo svet in se učimo razmišljati na določen način. Zato sem se odločila za analizo diskurza oziroma lingvistično analizo novinarskih prispevkov. Medijski diskurz namreč upravlja z reprezentacijami hrvaškosti in slovenskosti ter določena dogajanja v družbi postavlja v ospredje, medtem ko zakriva druge. V ospredje prihajajo zgodbe o incidentih na meji s Hrvaško, kjer se Hrvate prikazuje v okviru negativnih lastnosti, Slovence pa v dobri luči.

Sedemdeset let smo živeli v skupni državi Jugoslaviji ter se imeli za brate, sedaj pa smo si največji sovražniki, sodeč po reprezentacijah v medijih. Mediji so orodje homogenizacije in sodelujejo pri konstruiranju nacionalne identitete ter konstruiranju »nas« in »drugih«, v primerjavi s katerimi je »naša« skupina seveda boljša. Ustvarjajo se razlike in mejnice med zahodnim, evropskim svetom in »Balkanom«, za vsak od teh dveh polov pa veljajo ravno nasprotne značilnosti, pozitivne za prvega in negativne za drugega. Mediji reprezentirajo slovensko preteklost in govorijo zgodbe o začetkih slovenstva, ki Slovence povezuje, jim ponudi nove simbole in na novo zgradi identiteto, ki je drugačna od prejšnje balkanske in Slovence umešča v evropski prostor, kamor naj bi že od nekdaj spadali. Slovenstvo postane nekaj večnega, že od Karantanije naprej, s čimer se formira večja nacionalna zavest in pripadnost naciji, ki se že od nekdaj »bori za svoje pravice«, čeprav je nacija samo socialni konstrukt in se ni kar naenkrat pojavila in se sama od sebe ohranjala.

Za ohranjanje nacionalne zavesti je potrebno nenehno opominjanje, kdo smo, kaj smo dosegli in seveda prikazovanje nas – dobrih v odnosu do drugih – slabih. To

delo opravljajo predvsem mediji, ki prek medijskih reprezentacij gradijo kolektivni spomin celotne nacije. To v Sloveniji lahko opazimo v »pomembnih« temah, ki se pojavljajo v medijih in s katerimi nas skušajo opozoriti, kaj je pomembno in kaj ne, kaj si moramo zapomniti in kdo so tisti, ki »nas« ogrožajo in vdirajo na »naše« ozemlje (za katerega »smo« se vedno vztrajno borili in »smo« sedaj lahko ponosni, da je »naše«).

Mediji prikazujejo probleme na meji s Hrvaško, ki jih predstavijo na tak način, da krepijo naša negativna čustva do drugih narodov oz. oblikujejo kolektivni spomin državljanov (nacionalni spomin), negativno nastrojen predvsem proti »našim južnim sosedom« oz. prebivalcem drugih balkanskih držav. To je lahko dober politični maneuver, ki funkcionira v prid države, saj državljani ponotranjijo takšne negativne reprezentacije v medijih, kot bi šlo za osebne zamere. Gojijo sovraštvo do drugih, kar jih na koncu povezuje v celoto enako mislečih. Čeprav večina sploh nima negativnih izkušenj s tujci, se v njihovih glavah naslika podoba, kot jo predstavijo mediji in jo z nenehnimi reprezentacijami prek različnih diskurzov samo še krepijo. Nekateri to sprejmejo za svoj spomin, kot bi jim kdo od predstavljenih res kaj hudega storil, redki pa to problematizirajo.

Problem je na politični ravni, na formalni določitvi meje med Slovenijo in Hrvaško, ki pa sploh ne bi bil problem, če ga mediji pred vsakimi volitvami ne bi ovekovečili in iz banalnih stvari naredili incidente. Problem niso poplavni nasipi, ki bi varovali ljudi pred naraslo vodo. To je samo tematika, ki jo politiki prek medijev izrabijo za ustvarjanje napetosti med narodom. Dokler bodo politiki in mediji na tak način usmerjali pozornost in manipulirali z ljudmi v predvolilnem času, tudi ni pričakovati pozitivnejše percepcije Slovencev o Hrvatih in obratno, Hrvatov o Slovencih. Obe strani morata imeti interes imeti čim boljše odnose druga z drugo, saj bosta sosedbi za vedno, tudi znotraj Evropske Unije. Rešiti je treba probleme na vseh problematičnih točkah kopenske in morske meje med državama, poleg tega pa še druge zamere, kot na primer problem hrvaških varčevalcev pri Novi ljubljanski banki in problem z Elektrarno Krško.

5. LITERATURA IN VIRI

- Anderson, Benedict (1983/1998): *Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitas.
- B. C. (2006): Hrvaška lovi naše novinarje. *Slovenske novice*, 14. 9., 2.
- Bašić, Sandra (1994): Čas nacionalizmov. *Teorija in praksa* 31(9–10), 913–915.
- Bešker, Inoslav (2006): Sloveniji in Hrvaški bi pomagala samo arbitražna. *Dnevnik*, 16. 9., 5.
- Billig, Michael (2004): *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Bukovec, Tomaž in Milena Dora (2006): Joško Joras bi moral živeti (tudi) ob Muri. *Nedeljski dnevnik*, 24. 9., 2.
- BZ (2006): Obsodba hrvaškega posega. *Dnevnik*, 14. 9., 3.
- BŽ (2006): »Zaščitili smo interese države«. *Dnevnik*, 14. 9., 2.
- Čepič, Mitja in Ana Vogrinčič (2003): Tujec in tuje v učbenikih. Kritična diskurzivna analiza izbranih primerov iz učbenika zgodovine. *Teorija in praksa* 40(2), 313–335.
- Čodra (2006): Nasipi. *Dnevnik*, 7. 9., 36.
- Čokl, Venessa (2006): Zmeraj bo kakšna ministrica -Intervju z dr. Francetom Bučarjem. *Dnevnik*, 9. 9., 36.
- Dolinar, Ksenja in Seta Knop, ur. (1973/1994): *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- DP (2006): Sanader: Ne Izzivajmo. *Dnevnik*, 15. 9., 5.
- Drame, Ines (1992): Odnosno strukturirana medijska realnost kot posebna realnost. *Teorija in praksa* 29(9–10), 849–859.
- Dravinec, Sašo (2006): Ljubezen ob meji. *Primorske novice*, 14. 9., 2.
- Dravinec, Sašo (2006): Vaja dela mojstra. *Primorske novice*, 7. 9., 2.
- Elikan, Jaka (2006): Za Mirišče ob Muri iščejo mir. *Primorske novice*, 15. 9., 3.
- Erjavec, Karmen (1998): *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.

- Erjavec, Karmen (2001): Media Representation of the Discrimination Against the Roma in Eastern Europe: The Case of Slovenia. *Discourse & Society* 2(16), 699–727.
- Fairclough, Norm (2005) *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York: Routledge.
- Gačnik, Mija, Merslavič, Martina in Franci Zavrl (1999): Odnosi z mediji med ideologijo, normativi in pragmatizmom. *Teorija in praksa* 36(4), 609–617.
- Gauß, Markus Karl (2001): *Evropska abeceda*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Gerenčer, Ivan (2006): Ali Hrvati gospodarijo na levem bregu Mure tudi s pomočjo Slovencev? *Delo*, 9. 9., 3.
- Gerenčer, Ivan (2006): Danes delovni dogovor o nasipu. *Delo*, 20. 9., 3.
- Gerenčer, Ivan (2006): Dve leti po osamosvojitvi se je začel narobe svet. *Sobotna priloga*, 16. 9., 6.
- Gerenčer, Ivan (2006): Nasipa še ne obnavljajo. *Delo*, 18. 9., 1.
- Gerenčer, Ivan (2006): Zgodilo se je pričakovano. *Delo*, 15. 9., 5.
- Glešičič, Katja (2006): Delavce in novinarje so ob Muri zamenjali specialci. *Primorske novice*, 14. 9., 2.
- Gogala, Roger (1996): *Boj za južno mejo*. Istra. Ljubljana: Enotnost.
- Gorjanc, Vojko (2005): Neposredno in posredno žaljiv govor v jezikovnih priročnikih: diskurz slovarjev slovenskega jezika. *Družboslovne razprave* XXI(48), 197–209.
- Guibernau, Montserrat (1996): *Nationalisms. The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. United Kingdom: Polity Press.
- Hall, Stuart (2004): Delo reprezentacije. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura – Kako brati medijske tekste*, 35–96. Ljubljana: Študentska založba.
- Hobsbawm, Eric J. (1993): *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi Liber.
- Hribar, Tine (2004): *Euroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Hroch Miroslav (1995): National Self-Determination From A Historical Perspective. V Periwal Sukumar (ur.): *Notions Of Nationalism*, 56–83. Budapest, London, New York: Central European University Press.

- Hrvatinić B., Sandra in Martina Trampuž (2000): Enjoy Your Enemy Or How The Kosovo (Media) War Broke Out. *The Public* 7(3), 77–86.
- Huntington, Samuel P. (2004): *Who Are We? The Challenges To America's National Identity*. New York: Simon & Schuster.
- Javornik, Marjan, ur. (1997): *Enciklopedija Slovenije*. 11. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kalin Golob, Monika (2004): Moč jezika - Izbor dejstev in besed. *Teorija in praksa* 41(3–4), 703–801.
- Kralj, Marjeta in Mojca Zorko (2006): Vrsta pozivov k pomiritvi. *Dnevnik*, 15. 9., 4.
- Kršinar, Igor (2006): Pregon vrtničkarjev. *MAG*, 20. 9., 14.
- Kučan, Ana (1998): *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kurnik, Andrej (1997): Foucaultova politična imaginacija. *Teorija in praksa* 34(6), 934–952.
- M. K. (2007): Slovenija slavi svoje rojstvo. *RTVSLO*, 24. junij. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=145350/ (12. september 2007).
- Ma. K., M. K. in STA (2007): Slovenija je praznovala 16 let samostojnosti. *Delo*, 25. junij . Dostopno na http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,35,221955/ (12. september 2007).
- Maksim, Branko (2006): Dvomi o hrvaški verodostojnosti. *Dnevnik*, 7. 9., 4.
- Mali, Mladen (2006): Novinarji nezakonito prečkali mejo. *Dnevnik*, 14. 9., 3.
- Mali, Mladen (2006): Sanader poziva k umirjenosti. *Dnevnik*, 15. 9., 5.
- Mekina, Igor (2006): Od zamenjave ozemelj do arbitraže. *Dnevnik*, 18. 9., 3.
- Mihelj, Vlado (2006): Allo, allo. *Dnevnik*, 8. 9., 5.
- Milošič, Franc (2006): Dosledno za pravično mejo s Hrvaško. *Delo*, 11. 9., 2.
- MŠ (2006): Problem je izbira meril. *Dnevnik*, 15. 9., 5.
- NR (2006): Skupaj na nasipe. *Primorske novice*, 4. 9., 3.
- Pajnik, Mojca in Tonči Kuzmanić (2005): *Nation-states and xenophobias : in the ruins of former Yugoslavia*. Ljubljana: Peace Institute.
- Pojbič, Jože (2006): Slovenija je zaščitila svoje interese. *Delo*, 14. 9., 3.

- Poler, Melita (1989): Medijska konstrukcija realnosti. *Teorija in praksa* 26(11–12), 1578–1583.
- Potič, Zoran (2006): Rambo diplomacija. *Dnevnik*, 15. 9., 5.
- Praprotnik, Rok (2006): Janša ubranil status quo. *Dnevnik*, 5. 9., 3.
- Praprotnik, Rok (2006): Minister Mate uporablja vojaški besednjak. *Dnevnik*, 15. 9., 5.
- Praprotnik, Rok (2006): Na bojnih položajih. *Dnevnik*, 14. 9., 3.
- Praprotnik, Tadej (1999): *Ideološki mehanizmi produkcije identitet. Od identitete k identifikaciji*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij in ŠOU- Študentska založba.
- Praprotnik, Tadej (1999): *Nacionalna identiteta ni zapisana v genih, ampak v diskurzu*. *Časopis za kritiko znanosti* 27(197), 151–174.
- Prunk, Janko (2002): *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- Puc, Ivan (2006): Branitelji. *Delo*, 18. 9., 1.
- Pušnik, Maruša (1999): Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36(5), 796-808.
- Pušnik, Maruša (2003): *Državotvorje, politike reprezentacij in nacionalne mitologije: mediji in iznajdba slovenskosti. V raziskovalno delo podiplomskih študentov v Sloveniji*, 296–307. Ljubljana: Društvo mladih raziskovalcev Slovenije-združenje podiplomskih študentov. Dostopno na http://www.drustvo-dmrs.si/e_zbornik_prvi/Prispevki/32_Pusnik_Marusa.pdf/ (27. september 2007).
- Pušnik; Maruša (2004): Novičarsko upravljanje z javnim mnenjem. *Teorija in praksa* 41(3–4), 678–689.
- Rupel, Dimitrij (1992): *Slovenstvo kot politično prepričanje*. Ljubljana: Založba Kres.
- Simoniti, Iztok (1995): *Meja na kopnem med Republiko Slovenijo in republiko hrvaško ter pogajanja o določbi meje na morju. 1. strokovno srečanje pravnikov s področja javnega prava*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika 1998*. Ljubljana: Tiskarna mladinska knjiga.
- Smith, Anthony D. (2005): *Nacionalizem. Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.

- STA (2006): Sedaj je počilo. *Dnevnik*, 14. 9., 3.
- Stepišnik, Matija (2006): Srhljivka na nikogaršnji zemlji. *Dnevnik*, 15. 9., 4.
- TM (2006): Kriva tudi Slovenija. *Primorske novice*, 12. 9., 3.
- Van Dijk, Teun A. (1995): The mass media today: discourses of domination or diversity? *The Public* 2(2), 27–43.
- Van Dijk, Teun A. (1998): *Ideology: A multidisciplinary approach*. London, Thousand Oaks; New Delhi: Sage.
- Vatovec, Jadran (2006): Interpelacije za leto 1999 ne bo. *Slovenske novice*, 9. 9., 2.
- Vatovec, Jadran (2006): Obnova nasipov brez specialcev. *Slovenske novice*, 16. 9., 2.
- Žerdin, H. A., S. Ozmec in M. Hrastar (2006): Napeti petelini. *Mladina*, 16. 9., 19.
- Žitko, Stojan (2006): V nasprotju z izjavami in listinami. *Delo*, 14. 9., 3.
- Žunec, Branko (2006): Hotiza kot prelomnica? *Dnevnik*, 14. 9., 2.
- Žunec, Branko (2006): Večerova kronologija incidentov na Hotizi. *Dnevnik*, 16. 9., 2.